UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU: 94(=411.16)(478):32(470)″18″(043.2)

ROITMAN, ALEXANDR

EVREII DIN BASARABIA ÎN POLITICA IMPERIALĂ RUSĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

SPECIALITATEA 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

CHIȘINĂU, 2025

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

Conducător științific:
GUMENÂI Ion, doctor habilitat în istorie, specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade), profesor universitar.

Referenți oficiali:
DUMINICĂ Ivan, doctor habilitat în istorie
CANDU Teodor, doctor în istorie, conferențiar, cercetător
Componența Consiliului Științific Specializat:
1. TOMULEȚ Valentin – președinte, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
2. XENOFONTOV Ion – secretar științific**,** doctor în istorie, conferențiar universitar
3. ȘAROV Igor – membru, doctor în istorie, profesor universitar
4. PÂSLARIUC Virgil – membru, doctor în istorie, conferențiar universitar
5. SCLIFOS Eugen-Tudor – membru, doctor în istorie

Susținerea tezei va avea loc la **20 iunie 2025, ora 14.00**, în ședința Consiliului Științific Specializat **D 611.02-25-05** de la Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, str. Alexei Mateevici, 60, MD-2009, Blocul Central, et. 5, aud. 530, Aula „Gheorghe Brătianu").

Teza de doctorat și rezumatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova (Chișinău, str. Alexei Mateevici, 60, MD-2009, Blocul Central, et. 2) și pe pagina web ANACEC.

Rezumatul tezei a fost expediat la 08 mai 2025.
Secretar științific al Consiliului științific specializat:
XENOFONTOV Ion,
doctor în istorie, conferențiar universitar
Conducător științific:
GUMENÂI Ion,
doctor habilitat în istorie, profesor universitar
Autor:
ROITMAN Alexandr

© Roitman, Alexandr, 2025

CUPRINS:

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII ..... p. 2-6
CONȚINUTUL TEZEI ..... p. 7-18
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI ..... p. 24
BIBLIOGRAFIE ..... p. 25-29
ADNOTARE ..... p. 30
ANNOTATION ..... p. 31
АННОТАЦИЯ ..... p. 32

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Perioada secolului al XIX-lea este, în mare parte, definitorie pentru evoluția Basarabiei după 1900 și studierea acesteia în limitele cronologice ale anilor 1806, 1812 – 1900 reprezintă o oportunitate de a elucida parcursul istoric al acestui teritoriu, dar și procesele care au determinat dezvoltarea populației basarabene. Observăm, în cercetarea noastră, că politica țaristă față de populația evreiască din Imperiul Rus a fost una aparte, încadrată într-un set de peste 100 de legi, în mare parte prohibitive, care în Basarabia au creat o situație ce se înscrie în paradigma wallerstaniană *centru - periferie*, când politicile guvernului central nu sunt implementate întocmai la periferie și conduc la o cu totul altă evoluție, deși periferică, dar în unele privințe cu mai multe facilități.

Suntem nevoiți să constatăm că populației evreiești care a locuit pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu i-au fost dedicate multe cercetări sau lucrări monografice și, în acest sens, studiul nostru vine să completeze istoriografia ce analizează evoluția etniei respective în Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea, legile adoptate țintit cu scopul omogenizării populației acestei regiuni și oferirii unui cadru social-politic unic pe întregul teritoriu al Imperiului Rus. Trebuie remarcat că, paralel, deducem și o serie de legități constituite în relația *stat – populație*: regimul birocratic, interacțiunea dintre funcționar și stat, dintre funcționar și diverse categorii sociale, precum și întregul set de raporturi creat în urma funcționării societății basarabene.

În contextul „dublei dispariții a evreilor" – un termen utilizat în istoriografia germană, subliniind emigrarea masivă a evreilor din fosta URSS și, totodată, dincolo de dispariția fizică a acestora din fostele *locus vitae* –, demersul nostru de cercetare vine în sprijinul descrierii mersului istoric a spațiului dintre Nistru și Prut pe parcursul secolului al XIX-lea și prin prezentarea unui segment mai îngust, precum e comunitatea evreiască.

Cercetarea ne permite să urmărim procesul evoluției comunității mozaice, logica legiuitorului rus, intenția Imperiului de a gestiona anumite aspecte ale vieții unor denominații separate, dar și impactul acestora asupra întregii populații. Numărul de procese lansate de către autoritățile țariste de nivel central și modalitatea lor de implementare pe plan local demonstrează efecte neașteptate. În acest sens, modul de viață al populației evreiești din Basarabia capătă un caracter special, legat de normele în vigoare și de măsura în care acestea sunt implementate, aspecte care se reflectă în particularitățile istoriei evreilor din spațiul românesc până la războaiele napoleoniene.

Este semnificativ faptul că evreii au avut parte de anumite cercetări în istoriografia țaristă ale autorilor de epocă, ce vin să demonstreze două ipostaze bine conturate ale acestui popor: în prima, evreii sunt consideraţi un element străin în societatea rusă, având efecte negative asupra ei, a doua susţine o teză diametral opusă: regimul

legislativ, promovat de către autoritățile țariste, i-a transformat într-un segment marginal al societății. În istoriografia sovietică referitoare la perioada analizată, elementul evreiesc este mușamalizat intenționat. Reieșind din această situaţie istoriografică, rolul demersului nostru este de a elucida procesele ce au avut loc în societatea din Imperiul Rus vizând această comunitate, ca parte integrantă a politici imperiale de omogenizare - *melting pot*.

Lucrarea conține și elemente de studiu al practicii juridice din perioada țaristă, or, o analiză exhaustivă a legilor destinate diferitor confesiuni din Imperiul Rus și, în special, a celor referitoare la populația evreiască ne oferă aspecte variate ale logicii legiuitorului rus care, prin analogie, definește și filosofia țaristă în soluționarea „chestiunii evreiești", incluzând diverse modalități care, în cele din urmă, au degenerat în ceea ce, în istoriografie, este numit „pogrom". Partea aplicativă a studiului vizează elucidarea cauzelor pogromurilor evreiești, care au avut loc pe întregul teritoriu al Imperiului Rus, dezvăluirea unor pagini necunoscute anterior despre violențele antievreiești din Basarabia, indicând asupra proceselor ce au avut loc în perioada țaristă.

Dezvoltarea comunității evreiești în Basarabia anexată de Imperiul Rus prezintă un interes aparte și pentru o mai bună înțelegere a parcursului istoric al spațiului pruto-nistrean. Deși au existat câteva tentative de studiere a istoriei evreilor din Basarabia, în mare parte, acestea s-au concentrat pe aspecte generale deja cunoscute, lăsând necercetate elementele ce țin de politicile Imperiului Rus față de evreii din Basarabia privind: instituțiile educaționale și de cult ale evreilor basarabeni, exonerarea de la serviciul militar în armata țaristă, procesele de convertire de la iudaism la creștinism, pogromurile antievreiești de la finele secolului al XIX-lea. Anume din aceste considerente, subiectul tratat în demersul nostru științific rămâne actual și prezintă un interes sporit pentru studiere și analiză.

Importanța temei cercetate rezidă în impactul comunității evreiești asupra istoriei Basarabiei, dar și în actualitatea subiectelor abordate în discursul societății contemporane. Existența în Basarabia secolului al XIX-lea a unui număr mare de evrei a determinat evoluții importante pentru spațiul analizat și a generat procese esențiale de modernizare, care au avut repercusiuni majore pentru istoria, economia, viața spirituală și culturală a teritoriului dintre Nistru și Prut.

Scopul lucrării. Scopul de bază al prezentei teze de doctor îl constituie studierea evoluției comunității evreiești din Basarabia în perioada țaristă și analiza dezvoltării acesteia pe teritoriul dintre Nistru și Prut, prin elucidarea și aprofundarea aspectelor legate de cadrul juridico-coercitiv aparte, cu conexiuni la cel social, statistic, educațional, spiritual, caritativ.

Obiectivele cercetării. Pentru a atinge scopul enunțat *supra,* ce prevede o studiere și o analiză plurivalentă și multilaterală a evoluției segmentului populației

personalizat prin comunitatea izraelită din Basarabia într-un hotar temporal cuprins între anexarea acestui teritoriu Imperiului Rus și până la începutul secolului XX și crearea unui tablou exhaustiv și integral al evoluției acesteia din punct de vedere social și statistic, cultural și educațional, spiritual și caritativ, au fost trasate următoarele obiective:

- Analiza și cercetarea istoriografiei problemei (izvoare, surse narative și arhivistice);
- Descrierea percepțiilor asupra apariției și activității evreilor în spațiul carpato-nistrean în secolele XVIII-XIX;
- Analiza statisticilor de populație și prezentarea evoluției demografice a populației evreiești din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea;
- Analiza legislației din Imperiul Rus pe parcursul secolului al XIX-lea referitoare la evrei și, în particular, la evreii din Basarabia;
- Elucidarea aspectelor vieții interne a evreilor din Basarabia și a rolului comunității ca entitate religioasă și juridică;
- Studierea vieții comunitare, a rigorilor de funcționare a instituțiilor de cult și a sistemului educațional evreiesc în Imperiul Rus;
- Identificarea aspectelor legate de serviciul militar al evreilor în armata țaristă;
- Analiza pretextelor, cauzelor și consecințelor pogromurilor antievreiești.

Metodologia cercetării. În studiul nostru, am utilizat mai multe metode de cercetare clasică, dar și unele atipice pentru studiile cronologice, printre metodele puse în aplicare fiind: metoda deductivă, metoda inductivă, metoda critică, metoda juridică, metoda tipologizării, metoda empirică, metoda istorică, metoda structural-funcțională, metoda comparativă, metoda statistică, metoda sistemică, particularizarea și generalizarea, analogia și altele. Utilizarea metodelor menționate, prin compararea extinsă a diferitor perioade istorice, marcând principalele procese generale și particulare, și prin aplicarea celorlalte metode clasice, a permis atingerea scopurilor și obiectivelor prezentei teze de doctor și a dus la rezultatele scontate.

Ipoteza de cercetare. În baza analizei surselor documentare primare, a documentelor de arhivă din epocă, dar și a surselor istorice secundare, se constată că politicile confesionale ale Imperiului Rus față de evrei au avut un impact diferit asupra populației evreiești din Basarabia, generând o asimilare mai târzie și creând condiții mai bune pentru cultul mozaic, decât în alte gubernii din cadrul Zonei de Reședință Permanentă a Evreilor (Zona Evreiască). Totuși sistemul juridic-administrativ și coercitiv aplicat de către administrația rusă față de această categorie de populație nu a putut proteja nici comunitatea evreiască din Basarabia de una din convulsiile sociale ale Imperiului Rus – pogromurile.

Noutatea și originalitatea științifică. Este o primă și, deocamdată, o unică lucrare consacrată istoriei evreilor din Basarabia din perioada secolului al XIX-lea.

Din punct de vedere al noutății științifice, teza prezintă o analiză detaliată a materialelor existente la subiectul în cauză și aduce la lumină o serie de documente de arhivă inedite, în ea sunt studiate și descrise, în premieră, etapele de evoluție a comunității evreiești din Basarabia, a numărului populației evreiești pe tot parcursul secolului al XIX-lea, este realizată o analiză cu caracter de pionierat a legislației adoptate pentru a promova anumite politici față de această populație, care se caracterizează printr-o serie de particularități. De asemenea, studiul oferă o perspectivă inedită asupra aspectelor vieții spirituale și educaționale a populației evreiești din Basarabia, asupra statutului evreilor în armata țaristă.

Lucrarea analizează – pentru prima dată în istoriografia Republicii Moldova – rădăcinile cauzelor izbucnirii pogromurilor timpurii antievreiești. Se urmărește și evoluția populației evreiești prin prisma instituțiilor educaționale și de cult, aspect care, anterior, nu a fost abordat în istoriografie.

Problema științifică soluționată în acest studiu este stabilirea rolului populației mozaice în evoluția Guberniei Basarabia în perioada secolului al XIX-lea, cu implicațiile ei ulterioare. Soluționarea acestei probleme permite investigarea și crearea unei noi discipline academice – istoria evreilor din Basarabia. Deși au existat câteva încercări de a scrie istoria evreilor din Basarabia dintr-o perspectivă generală, constatăm că, de fapt, în istoriografie a fost acordată o atenție majoră în special Pogromului din Chișinău din anul 1903, celelalte aspecte ale vieții cotidiene și ale activității comunității evreiești fiind ignorate. Încercările menționate au lăsat nestudiate detalii importante despre evoluția comunității evreiești, lăsând mai multe sfere de activitate ale evreilor din Basarabia în afara cercetărilor științifice. Tentativele precedente de abordare a subiectului istoriei evreilor din Basarabia au utilizat un spectru limitat de documente de arhivă din epocă, lăsând, astfel, ca orice demers, chiar și științific, să comporte carențele unei documentări insuficiente a subiectului.

Teza de doctor propusă, în contrast cu demersurile anterioare din istoriografia națională, conține o studiere temeinică a unor aspecte foarte importante pentru evoluția comunității evreiești din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea, precum ar fi cauzele stabilirii populației evreiești în teritoriul dintre Nistru și Prut, percepția populației evreiești de către cea autohtonă, numărul reprezentanților comunității israelite pe parcursul secolului al XIX-lea, legislația autorităților ruse față de evreii din Imperiu, dar și față de cei din Basarabia, convertirea evreilor la creștinism și politicile existente în această sferă, serviciul militar în termen al evreilor în armata țaristă, instituțiile de cult și educaționale din Basarabia, cauzele și caracteristicile unor pogromuri antievreiești de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Valoarea teoretică și aplicativă a tezei. Teza creează o bază teoretică și metodologică de studiere a istoriei sociale și confesionale a evreilor din Basarabia, prezentând, în premieră, coordonatele temporale, demografice, juridice și practice pentru

înțelegerea, prin prisma politicilor țariste, a fenomenului evreului basarabean, a rolului acestuia în istoria Basarabiei și a influenței asupra cursului ei general. Lucrarea elucidează o perioadă și o parte importantă a procesului istoric dintre Prut și Nistru, puțin studiată anterior, deschizând subiectul menționat pentru noi investigații în marja tematicii abordate. De asemenea, teza de doctor poate servi drept bază metodologică pentru o serie de cursuri universitare privind istoria confesională a spațiului pruto-nistrean, iar rezultatele obținute pot constitui un imbold pentru noi studii în domeniul iudaicii.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere aduc o contribuție majoră la identificarea premiselor și a circumstanțelor stabilirii populației evreiești în Basarabia, bazate pe evoluția numărului evreilor din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea și pe statistica orașelor locuite de către aceștia. Totodată, cercetarea permite explicarea politicilor imperiale ruse față de populația evreiască, a legislației distincte în privința acesteia, dar și a funcționării comunității israelite din Basarabia din punct de vedere al instituțiilor sale administrative, educaționale, religioase și caritative. De asemenea, sunt relevate tentativele Imperiului Rus de a stimula convertirea religioasă a evreilor la creștinism, este analizat statutul evreilor în armata țaristă, dar și cauzele și consecințele pogromurilor antievreiești.

Implementarea rezultatelor științifice. Materialul prezentat în teza de doctor poate fi utilizat pentru elaborarea unui curs universitar privind istoria evreilor, dar și în cadrul cursurilor de etnopsihologie, antropologie, istorie confesională. De asemenea, informațiile prezentate pot servi drept sursă pentru aprofundarea studierii istoriei evreilor, pentru îmbogățirea cercetărilor existente în domeniul istoriei Basarabiei.

Aprobarea rezultatelor științifice. Teza a fost discutată la ședința Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova și la ședința Seminarului științific de profil 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul aceleiași instituții. Rezultatele cercetării științifice au fost analizate și prezentate sub formă de comunicări în cadrul a peste 30 de reuniuni științifice naționale și internaționale.

Publicațiile la tema tezei. Principalele subiecte abordate în teză au fost reflectate într-o monografie și în circa 10 articole și rezumate, printre care 4 – în reviste recenzate de categoria B, 6 – în culegeri ale materialelor a circa 20 de conferințe naționale și internaționale.

Volumul și structura tezei. Teza de doctor este alcătuită din introducere, 4 capitole (un capitol istoriografic și trei capitole generale), împărțite, la rândul lor, în subcapitole, concluzii la fiecare capitol, concluzii generale și recomandări, însumând 150 de pagini, precum și o bibliografie din 212 de titluri, anexe (11 tabele și lista termenilor).

Cuvinte cheie: *Zona Evreiască, evreii, Basarabia, Imperiul Rus, convertire religioasă, serviciul militar, kahal, rabin, sinagogă, heder, cantoniști, botez, pogrom.*

CONȚINUTUL TEZEI

În ***Introducere*** sunt prezentate actualitatea și importanța temei abordate, sunt indicate scopul și obiectivele tezei, este argumentată noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, urmând sumarul compartimentelor tezei.

1. EVREII DIN BASARABIA: ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI ȘI SURSELE ISTORICE

1.1. Istoriografia problemei

Primul subcapitol al tezei prezintă istoriografia studierii subiectului privind istoria evreilor din Basarabia. Astfel, o primă relatare despre evreii din Moldova istorică o identificăm în lucrarea lui D. Cantemir[1], aceasta fiind urmată de un șir de informații spicuite din: jurnalul de călătorie al lui P. Sumarokov[2], relatările lui P. Svinin[3], viziunea funcționarului rus F.Wighel[4], notițele scriitorului rus I. Yakovenko[5], ale funcționarului I. Aksakov[6], ale lui A. Skalkovski[7], K. Hanatski[8], dar și ale reprezentantului autorităților țariste A. Zașciuk[9]. În toate lucrările respective sunt descrise condițiile istorice și sociale din Basarabia în secolul al XIX-lea, cu accent și pe componenta etnică. În mare parte, atitudinea față de activitatea economică a evreilor este negativă, prezentând imagini stereotipice. Tot din această categorie fac parte lucrările călătorului A. Afanasiev-Ciujbinski[10] și ale funcționarului rus A. Schimdt[11], care nu se diferențiază cu mult de percepția preopinenților săi privind această etnie.

---

[1] CANTEMIR, D. *Descrierea Moldovei.* București: Editura Academiei Republicii Socialiste România. 1973, 371 p.

[2] СУМАРОКОВ, П. *Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году. С историческим и топографическим описанием всех тех мест.* Москва: Университетской типографии, у Ридигера и Клаудия, 1800.[8], 238 с.

[3] СВИНЬИН, П. Описание Бессарабской области, в 1816 году. В: *Записки Одесского общества истории и древностей*. Т.6. Одесса, 1867, с. 175-323.

[4] ВИГЕЛЬ, Ф. *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии (октябрь 1823)*. Москва: Изд. «Университетская типография Страстной Бульваръ», 1829.

[5] ЯКОВЕНКО, И. *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии и Российской Бессарабской области с картой; изображенное в письмах, с историческим и статистическим описанием сих земель, нравов, обычаев и домашнего быта тамошних жителей с росписями всех бывших доныне в Молдавии и Валахии господарей, и с объяснением разных чинов и их должностей*. Санкт-Петербург: тип. А. Смирдина, 1828, 294 с.

[6] АКСАКОВ, И. *Записка о бессарабских раскольниках.* 1886. Disponibil: https://www.litres.ru/ivan-aksakov/zapiska-o-bessarabskih-raskolnikah/.

7 СКАЛЬКОВСКИЙ, А. *Опыт статистического описания Новороссийского края*. Ч. I. География, этнография и народонаселение Новороссийского края. Одесса: Тип. Нитче, 1850.

[8] Х[АНАТСКИЙ], К. Статьи из Сорок. In: *Одесский вестник, 1859, No 140, 141.*

[9] ЗАЩУКЪ, А. *Матеріалы для географіи и статистики Россіи, Бессарабская область*, СПб, 1862.

[10] АФАНАСЬЕВ-ЧУЖБИНСКИЙ, А. *Поездка в Южную Россию. Очерки Днестра.* СПб.: [Тип. Мор. мин-ва], 1861-1863. Ч.2: 1863. [2], 438, p. 14.

[11] ШМИДТ, А. *Материалы для военной географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Херсонская губерния.* Ч. 1. СПб: 1863, 632 с.

O serie de autori au efectuat analize documentate privind evoluția legislației din diverse sfere ale activității populației evreiești, aici putem remarca studiile realizate de L. Bramson[12]. M. Mysh[13], I. Kantorovich[14], M. Sukennikov[15], Iu. Hessen, în coautorat cu V.Fridstein[16], V. Laşkov[17].

Cât privește istoriografia românească de până la Primul Război Mondial, către sfârșitul secolului al XIX-lea apar lucrările lui Z. Arbore[18], B. Duică[19], N. Iorga[20] și E. Schwarzfeld[21], care conţin şi referinţe la istoria evreilor din Moldova istorică și Basarabia. Chiar în anul Marii Uniri vede lumina tiparului lucrarea lui L. Berg[22], în care, separat, autorul descrie şi populația evreiască. Din cercetările interbelice se remarcă cele realizate de Ș. Ciobanu[23], L. Boga[24], I. Jalea[25], A. Boldur[26], care au contribuit la studierea condiţiilor istorice, geografice și statistice și a altor aspecte importante, legate de populația evreiască. În istoriografia sovietică există doar câteva lucrări ale şcolii „moldoveniste", ai cărei reprezentanți V. Kabuzan[27], V. Zelenciuc[28], C. Matei şi V. Proca[29] prezintă un sumar al statisticilor de populație disponibile în studiile din perioadele precedente. O cu totul altă perspectivă remarcăm în istoriografia occidentală, unde fenomenul serviciului militar al evreilor în armata țaristă este prezentat în cărţile semnate de E. Flisfih[30], A. Orbach[31], P. Johnson[32].

---

[12] БРАМСОН, Л. К истории начального образования евреев в России. СПб., 1896.

[13] МЫШЪ, М. *Руководство к Русским Законам о Евреяхъ, «Типо-литография М.П.Фроловой»,* изд. II, 1898.

[14] КАНТОРОВИЧЪ, Я. *Законы о вере и веротерпимости: С прил. Свода разъясн. по кассац. решениям Сената. Сост. Я. А. Канторович. Неофиц. изд. Санкт-Петербург: Я.А. Канторович, 1899. VI.*

[15] СУКЕННИКОВ, М. *Кишинев*. Berlin: Ed. Charlottenburg 2-Russiche Verlag, 1903.

[16] ГЕССЕН, Ю., ФРИДШТЕЙН В. Сборникъ законов о евреях с разъясненіеми по определениям Правительствующаго Сената и циркулярамъ Министерствъ. Тип. «М. Меркушева», СПб, 1904.

[17] ЛАШКОВ, Н. *Бессарабия к столетию присоединения к России 1812-1912 г. (Географический и историко-статистический обзор состояния края)*. Кишинев: Типография Бессарабского Губернск. Правления, 1912.

[18] ARBURE, Z. *Basarabia în secolul XIX*. Chișinău: Ed. Litera, 2001 (retipărită).

[19] BOGDAN-DUICĂ, G. *Românii şi Ovreii*. Bucureşti: Ed. „Tipografia Românească", 1913.

[20] IORGA, N. *Evreii în ţerile noastre.* Librăriile SOCEC. Bucureşti, 1913.

[21] SCHWARTZFELD, E. *Din istoria evreilor. Împopularea, reîmpopularea şi întemeierea tîrgurilor şi a tîrguşoarelor în Moldova.* Bucureşti: Uniunea Evreilor Pămînteni. 1914.

[22] БЕРГ, Л. *«Бессарабия». Страна – Люди – Хозяйство*. Петроград: Огни, 1918.

[23] CIOBANU, Ş. *Chişinăul*. Chișinău: Editura „Comisiunii monumentelor istorice, secțiunea Basarabia", 1925.

[24] BOGA, L. *Populația (etnografie şi statistică)*. f. e., Chișinău, 1926.

[25] JALEA, I. *Basarabia: Descrierea, Istoria, Unirea*. Chișinău: Ed. Logos, 1991 (retipărită).

[26] BOLDUR, A. *Istoria Basarabiei*. Bucureşti: Ed. „Victor Frunză", 1992 (retipărită).

[27] КАБУЗАН, В. *Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII-первая половина XIX в.*Кишинев: Штиинца, 1974.

[28] ЗЕЛЕНЧУК, В. *Население Бессарабии и Поднестровья в XIX веке*. Кишинев: Штиинца, 1979.

[29] МАТЕЙ К., ПРОКА В. *География населения Молдавской ССР и демографические процессы*, Кишинев: Штиинца, 1985.

[30] ФЛИСФИШ, Э. *Кантонисты*. Tel-Aviv: Effect Publishing. 1980.

[31] ORBACH, A. *The Russian-Jewish leadership and the pogroms of 1881-1882: response from St.Petersburg*. 1984.

[32] JOHNSON, P. *A History of the Jews*. Harper & Row, 1987.

Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, se observă o mai mare atenție din partea cercetătorilor față de aspectele etnice ale istoriei, fiind editate lucrări cu caracter general despre istoria evreilor, scrise de R. Samuels[33] și Sh. Ettingher[34]. Anume în această perioadă apare și prima lucrare dedicată exclusiv istoriei evreilor din Basarabia, fiind vorba despre studiile lui I. Pilat[35] și I.Korn[36]. Tot în anii '90, E. Judge[37] descrie, pas cu pas, evenimentele din anul 1903.

Rolul Zonei de Reședință Permanentă pentru Evrei, în care a fost încadrată și Basarabia, este analizat de cercetătorul occidental B. Nathans[38]. În aceeași perioadă, unul dintre pionierii studierii istoriei evreilor din Basarabia, Y. Kopanski[39], a întreprins o cercetare privind organizațiile de binefacere din perioada interbelică. Pe lângă lucrarea lui E. Flisfih, subiectul serviciului militar al evreilor în armata țaristă este foarte bine tratat de către I. Petrovski-Shtern[40]. Analiza problematicii privind convertirile religioase este efectuată temeinic de către autorii A. Buckser, S. Glazier[41], Sh. Dubnov[42], W. Brustein[43], care elucidează politicile antisemite ale țarismului și impactul direct al acestora în viața și activitatea evreilor din Imperiul Rus. Iar cercetătorul M. Ungureanu[44] prezintă motivele principale pentru apostazie, dar și particularitățile acestui proces în spațiul românesc. În plan comparativ, un interes sporit pentru teza noastră de doctor îl prezintă lucrarea lui A. Tihonov[45], care descrie politicile Imperiului Rus față de mai multe confesiuni (catolici, israeliți și musulmani), precum și studiile semnate de I. Bartal[46] și A. Miller[47], V. Levin, I. Lurie, O. Bludnitski[48], care urmăresc evoluția comunității evreiești în contextul marilor procese de modernizare a Imperiului Rus.

---

[33] СЭМЮЭЛС, Р. *По тропам еврейской истории*. Израиль: Изд. «Библиотека Алия»,1990.
[34] ЭТТИНГЕР, Ш. *Очерк истории еврейского народа*, Израиль: Изд. «Нешер», 1990.
[35] ПИЛАТ, И. *Из истории евреиства Молдовы*, Кишинев: Изд. «Картя Молдовеняскэ», 1990.
[36] КОРН, И. *Облик бессарабского евреиства*. Израиль: Изд. «Бейт Бессарабия», 2002.
[37] JUDGE, E. *Easter in Kishinev: Anatomy of a Pogrom*. New York and London: New York University Press, 1992.
[38] NATHANS, B. *Beyond the Pale. The Jewish Encounter with late Imperial Russia*. Un. California Press, 2002.
[39] КОПАНСКИЙ, Я. *Благотворительные организации евреев Бессарабии в межвоенный период 1918-1940 гг.* Кишинев: Pontos, 2002.
[40] ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. *Евреи а русской армии (1827-1914).* Москва: НЛО, 2003.
[41] BUCKSER, A., GLAZIER, S. *The anthropology of religious conversion*. New York: Rowman&Littlefield publishers inc., 2003.
[42] ДУБНОВ, Ш. *Всемирная история еврейского народа,* Москва: «Гешарим». 2003.
[43] BRUSTEIN, W. *Roots of Hate. Anti-Semitis in Europe before the Holocaust*. Cambridge: University Press, 2003.
[44] UNGUREANU, M. *Convertire și integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne*. Iași, 2004.
[45] ТИХОНОВ, А. Католики, мусульмане и иудеи Российской Империи в последней четверти XVIII – начале XX в., СПб: Изд. С.-Петербургского Университета, 2007.
[46] БАРТАЛЬ, И. *От общины к нации: Евреи Восточной Европы в 1772–1881 гг*. Москва: Библиотека Иудаика, 2007.
[47] MILLER, A. *The Romanov Empire and Nationalism: essays in the methodology of historical research*. Budapest-New York: CEU Press, 2008.
[48] ЛЕВИН В., ЛУРЬЕ И., БУДНИЦКИЙ О. История еврейского народа в России. От разделов Польши до падения Российской империи. Москва: Мосты культуры-Гешарим, том 2, 2017.

Aşadar, utilizarea şi analiza istoriografiei menţionate *supra* a permis o mai bună înţelegere a proceselor din cadrul comunităţii evreieşti din Imperiul Rus şi Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea, facilitând realizarea obiectivelor trasate.

1.2. Surse şi izvoare

Pentru realizarea obiectivelor propuse în cercetare, ne-am bazat, în special, pe ***surse istorice publicate*** (editate) şi pe ***izvoare inedite***, care ne-au permis să restabilim parcursul istoric al comunităţii evreieşti din Basarabia, începând cu apariţia primelor comunităţi evreieşti în spaţiul românesc, şi să explorăm condiţiile de trai şi activitate ale acestora în perioada medievală, precum şi să urmărim traiectoria destinului acestui popor pe parcursul secolului al XIX-lea.

În primul rând, o mare parte din ***izvoarele inedite*** au fost identificate, consultate şi prelucrate în cadrul Agenţiei Naţionale a Arhivelor din Republica Moldova (ANA), unde, printre documentele depozitate, am identificat numeroase fonduri, dosare şi inventare, ce au ca subiect populaţia evreiască din Basarabia. Actele şi informaţiile depistate în arhivă, puse în valoare şi aduse în circuitul ştiinţific din Republica Moldova, printr-o analiză cronologică şi factologică temeinică, realizată de către autor, au permis introducerea în istoriografie a noi termeni, episoade istorice inedite şi o îmbogăţire semnificativă a materialului istoric autohton.

Printre acestea se remarcă: Fondul 2, *Cancelaria guvernatorului Basarabiei*, inventarul 1, dosarul 1199: informaţiile se referă la numărul populaţiei Basarabiei în anul 1828, din care am extras datele privind populaţia evreiască; Fondul 6, *Administraţia Guberniei Basarabia*, inventarele 1, 4, 5, 6, 8, dosarele 74, 1118, 1140, 188, 1253, 1344, 1833, 50, 78, 82, 83, 84, 85,110, 111, 115, 115 a,117, 122, 116, 134, 135,108, 109, 119, 120, 141, 146, 151, 207, 208, 209, 232, 362, 489, 1061,1068, 1169, 1170, 1221, 1474; Fondul 3, *Consiliul Regional al Basarabiei*, inventarul 1, dosarele 12, 14, 41, 55, 60, 93 şi inventarul 2, în special, dosarele 86, 124, 223, 244, 245, 246, 273, 276, 301, 304, 307, 328, 358, 362, 375, 383, 393, 418, 500, 554, 697, 637(I), 637(II), 721, 763, 861, 862, 906, 937, 938, 944, 953, 964, 984, 1016; Fondul 75, *Duma Orăşenească din Chişinău,* inventarul 1, dosarele 17, 24, 34, 80, 78, 84, 94, 96; Fondul 151, *Comitetul de Statistică a Guberniei Basarabia,* inventarul 1, dosarul 93; Fondul 1393, inventarul 1, dosarele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 15, 22, 23, 24, 25, 33, 40, 41, 42, 43, 44, 51, 54, 60.

Totodată, au fost utilizate fotocopii ale documentelor din cadrul *Arhivei privind Istoria Poporului Evreu* din Ierusalim, care sunt originare din fondurile *Arhivei de Stat* din Federaţia Rusă (RGIA), precum: Fondul 821, *Departamentul Afacerilor Spirituale şi al Confesiunilor al Ministerului de Interne al Imperiului Rus*, inventarul 9, dosarele 80, 125, şi Fondul 1405, *Ministerul Justiţiei al Imperiului Rus*, inventarul 543, dosarul1244, aceste documente referindu-se la violenţele antievreieşti din Basarabia în anii 1881-1882, 1883-1884, materiale care nu şi-au găsit reflectare în niciuna din cercetările efectuate anterior.

Totodată, am apelat și la o serie de ***surse editate***, în acest sens remarcăm compilația de documente ce se referă la legislația Imperiului Rus, apărută sub redacția lui V. Levanda[49], care a fost indispensabilă pentru cercetarea legislației privind evreii, premergătoare secolului al XIX-lea și a celei din perioada studiată de noi.

În concluzie, sursele istoriografice utilizate în cercetarea de față ne-au permis realizarea obiectivelor propuse în teză.

2. COMUNITATEA ISRAELITĂ DIN BASARABIA: PERCEPERE ȘI EVOLUȚIA ETNO-DEMOGRAFICĂ

2.1. Consemnări privind populația evreiască din spațiul carpato-nistrean

Populația evreiască a început să se stabilească în spațiul românesc, cu precădere, în perioada medievală târzie, iar cele mai multe informații utile referitoare la această etapă istorică le găsim în relatările călătorilor străini, în hrisoavele emise de către domnitori, precum și în lucrările scrise de cărturarii vremii și funcționarii ruși către sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea.

Mai mulți funcționari ruși și călători străini și-au notat impresiile despre evreii ce locuiau în Basarabia pe parcursul secolului la XIX-lea, care, în mare parte, aveau conotații negative, reieșind din percepțiile generale ale societății ruse față de această etnie la acea etapă istorică. Respectivele notițe au servit drept reper și pentru alte materiale descriptive apărute ulterior. Printre primii care și-au expus opinia în termeni negativi despre populația evreiască din Basarabia a fost funcționarul Ministerului Rus de Externe, P. Svinin[50], în anul 1816, iar în anul 1823 – viceguvernatorul F. Wighel[51].

În anul 1828, scriitorul și geograful I. Yakovenko face următoarea mențiune despre evreii basarabeni: „Ocupațiile evreilor aflați în Valahia sunt aceleași ca și în Rusia și în alte locuri; unii dintre ei se ocupă cu comerțul, iar alții – cu anumite meserii. Dar de comerțul de băuturi alcoolice ei au fost îndepărtați. [...] Aproape toți locuitorii din zonele rurale ale Valahiei sunt protejați de acele înșelăciuni nemiloase care adesea duc la ruinarea agricultorilor ce trăiesc în Basarabia, Polonia și chiar în Rusia[52]".

Funcționarul rus I. Aksakov, care a vizitat Basarabia în anul 1848, a lăsat următoarea relatare despre evreii basarabeni: „Evreii au fost impuși de facilitățile acordate Basarabiei să se mute acolo în cantități enorme, dintre care mulți se află acolo sub numele persoanelor demult decedate și locuiesc nu se știe unde, fără nicio

[49] ЛЕВАНДА, В. О. *Полный Хронологический Сборник Законов и положений касающихся евреев, от Уложения Царя Алексея Михайловича до настоящего времени, от 1619 до 1873. Извлечение из Полных Собраний Законов Российской Империи.* СПб., 1874.
[50] СВИНЬИН, П. *Op.cit.* p., 206-207.
[51] ВИГЕЛЬ, Ф. *Op.cit.* p. 19-21.
[52] ЯКОВЕНКО, И. *Op.cit.,* p. 173-174.

înregistrare scrisă. Acest fapt îngreunează posibilitatea efectuării unui recensământ și clarificarea numărului lor și complică extrem de mult supravegherea din partea poliției[53]". La mijlocul secolului al XIX-lea, pe la 1850, A. Skalkovski[54] menționa condițiile prielnice pentru evrei din Novorusia și Basarabia, iar în lucrarea lui K. Hanatski[55], publicată în „Odesskii Vestnik", se amintea despre rolul economic important al evreilor din Basarabia.

În anul 1862, în anuarul statistic al Basarabiei, A. Zașciuc[56] relata cu referire la evrei: „Acest popor este împrăștiat peste tot, iar în Basarabia constituie o parte semnificativă a populației, atât datorită numărului acesteia, cât și din cauza că aproape tot comerțul local se află în mâinile lor". În acest context, este important a menționa că opinia lui A. Zașciuc a avut o influență majoră asupra istoriografiei ulterioare din țara noastră, fapt care a generat o perpetuare a acestei descrieri subiective în viitoarele cercetări științifice. Un alt funcționar rus, A. Schmidt[57], în același an, nota că el „va scrie despre evrei fără prejudecăți, deși subiectul la acea etapă trezește dezbateri aprige în societatea rusă".

Călătorul A. Afanasiev-Ciujbinski[58], în anii 1861-1863, i-a descris pe evreii din Basarabia, viața lor cotidiană și ocupațiile în felul următor: „Rușii vând porumbul evreilor locali la un preț derizoriu, cei din urmă având diverse modalități să se folosească, aproape gratis, de munca țăranului. Dintre toți evreii Imperiului Rus – trebuie spus adevărul – nicăieri nu există fanatici atât de înrădăcinați și lipsiți de scrupule, precum sunt evreii basarabeni".

În concluzie, în perioada medievală și modernă, evreii din Moldova și Basarabia au fost o comunitate complexă, cu o influență semnificativă asupra comerțului și urbanizării, dar care a avut și o relație ambivalentă cu autoritățile și populațiile locale. Impactul lor asupra economiei și asupra structurii sociale a regiunii rămâne un subiect important de studiu, având în vedere nu doar succesul lor în comerț, ci și provocările și conflictele interne și externe cu care s-au confruntat. Așadar, în marea majoritate a lucrărilor din perioada secolelor XVIII-XIX activitatea și viața cotidiană a evreilor este prezentată în termeni negativi, reieșind din tendința perioadei respective.

2.2. Evoluția demografică a populației evreiești

În anul 1812, după semnarea tratatului de pace de la București, Basarabia devine provincie rusească, inițial, cu o autonomie mai largă, apoi căpătând statutul de gubernie a Imperiului Rus. Această schimbare a avut repercusiuni asupra situației populației evreiești aflate în Basarabia atât în planul evoluției ei numerice, cât și în

[53] АКСАКОВ, И. *Op.cit.* p. 5-6.
[54] СКАЛЬКОВСКИЙ, А. *Op.cit.*, p. 303.
[55] Х[АНАТСКИЙ], К. *Op.cit.*
[56] ЗАЩУК, А. *Op. cit.*, p. 171.
[57] ШМИДТ, А *Op.cit.,* p. 510-511.
[58] АФАНАСЬЕВ-ЧУЖБИНСКИЙ, А. *Op.cit.,* p. 14

cel al aspectelor legislative privind viața cotidiană, activitatea economică și culturală etc. Astfel, numărul populației evreiești în Basarabia a fost în constantă creștere de la începutul secolului al XIX-lea, dinamica fiind pozitivă.

Potrivit autorului rus Rașin[59], în gubernia Basarabia, la 1811 erau 300 000 de locuitori, în 1838 erau 790 000 de locuitori, în 1851 erau 874 000 locuitori, iar în 1863 erau 1 026 300. Catagrafia efectuată în anul 1828 arată că în Basarabia, la acea etapă, exista o populație de 30 929 de evrei dintr-un număr de 517 135 de locuitori, ceea ce reprezenta 5,9% din totalul populației[60]. În anul 1835, numărul total al populației era de 693 646 de persoane, dintre care 42 360 îl constituiau evreii[61]. În opinia cercetătorului V. Zelenciuc, în anul 1835, în Basarabia locuiau 49 000 evrei, sau 6,9% din totalul populaţiei[62]. Din catagrafia anului 1837, efectuată de autorități, aflăm că pe teritoriul Basarabiei locuiau 42 370 de evrei. Cercetătorul V. Tomuleț estimează, pentru anul 1858, un număr de 61 162 de evrei[63].

La mijlocul secolului al XIX-lea, în Basarabia funcționau 19 colonii agricole, locuite exclusiv de evrei, în ele fiind 1 082 de case, 10 589 de suflete de ambele sexe, aceste colonii aflându-se: în ***ţinutul Hotin*** **(1)** – Lomacinți; în ***ţinutul Soroca*** **(9) –** Meremăuca Nouă, Lublin, Vertiujeni, Căpreşti, Zgurița, Briciova, Starovca, Teleneștii Noi; în ***ţintul Iași*** **(2) –** Alexăndreni, Valea lui Vlad; în ***ţinutul Orhei*** **(2) –** Șibca, Nicolaevca-Blagodati; în ***ţinutul Chișinău*** **(2) –** Grătiești, sau Hulboaca (părăsită), Constantinovca; în ***ţinutul Bender*** **(1) –** Romanovca, sau Romanenco[64].

Potrivit documentelor de arhivă, statisticile privind populația din anul 1863 prezintă un număr de 45 358 de evrei, în orașe și posade, iar în ținuturi se atestă 48 232 de evrei, în total populația evreiască constituind 93 590 de persoane[65].

Numărul mare al evreilor se remarcă și în plan comparativ: în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, Basarabia era una din cele patru gubernii ale Imperiului Rus cu o populație evreiască considerabilă, ponderea acestora din întreaga populație constituind: în gubernia Minsk – 20,1%, în gubernia Grodno – 19,7 %, în gubernia Podolsk – 18,7 % și în gubernia Basarabia – 12,1%[66].

În anul 1897, autoritățile imperiale au realizat recensământul populației din Basarabia, numărul evreilor constituind 228 168 locuitori, sau 11,8% din totalul populației de 1 935 412 de locuitori[67].

---

[59] РАШИН, А. *Op. cit*., p. 28-29.
[60] ANA, F. 2, inv. 1, d. 1199. f. 63.
[61] ROMAN, L., VARGATTI, R. *Op. cit.,* p. 207.
[62] ЗЕЛЕНЧУК, В. *Op. cit.,* p.158.
[63] TOMULEȚ, V. Burghezia evreiască din Basarabia sub raport îndeletnicitar (în baza datelor statistice inedite din 1858) În: *Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova*. Seria „Ştiinţe socioumane", Chişinău, 1998., p. 73-80.
[64] ЗАЩУКЪ, А. *Op.cit.* p.173-174.
[65] A.N.A., F. 151, inv. 1, d. 93, f. 44.
[66] ЗЕЛЕНЧУК, В. *Op. cit.*, p. 206.
[67] БЕРГ, Л. *Op. cit.*, p. 267;

În concluzie, pe parcursul secolului al XIX-lea, populația evreiască a crescut de circa 10 ori, de la 20 000 la 228 168 de locuitori, și era prezentă în majoritatea orașelor din Basarabia într-un număr destul de mare. Această creștere se datora atât sporului natural, cât și migrației evreilor în Basarabia datorită condițiilor de trai atractive.

3. CADRUL LEGISLATIV DE EVOLUȚIE A ORGANIZĂRII CONFESIONALE ȘI EDUCAȚIONALE A EVREILOR DIN BASARABIA

3.1. Principiile legislative imperiale ruse ale evoluției comunității evreiești

Activitatea legislativă a Imperiului Rus în privința minorităților naționale (***инородцы***) **şi** a minorităților confesionale (***иноверцы***) a fost extrem de prodigioasă. Conducerea și funcționarii Ministerului de Interne, responsabil de supușii străini, reieșind din viziunea monarhilor ruși, elaborau și implementau diverse inițiative legislative. Acestea aveau menirea să aducă comunitățile străine, religioase sau laice, în albia concepției orânduirii statale a Împăratului Rus, aflat la tron la acea etapă istorică. Cea mai mare parte a legilor aplicate față de comunitatea evreiască, erau prohibitive, limitând drepturile acesteia, dacă e să le comparăm cu cele privind confesiunea creștin-ortodoxă și populația nativă din acele gubernii.

La 9 noiembrie 1802, împăratul Alexandru I a dispus instituirea *Comitetului pentru buna organizare a evreilor* («Комитет по благоустройству евреев»). În activitatea Comitetului au fost antrenați și reprezentanții Kahal-urilor evreiești din fiecare gubernie a Imperiului. În consecinţă, la 9 decembrie 1804, Comitetul a elaborat *Statutul privind modul de viață al evreilor* («Положенее об устройстве евреев»). Din primii ani, monarhul rus și-a pus drept scop convertirea evreilor la creștinism, în acest scop fiind inițiată stimularea botezului evreilor la confesiuni creștine și fiind creată, în anul 1817, *Societatea Creștinilor Israeliți* («Общество Израильских Христиан») [68].

Țarismul își dorea un control strict asupra locului de trai al evreilor, așa încât, în aprilie 1824, a fost introdusă legea despre „înlăturarea evreilor de la hotare cu 50 de verste” (50 verste = 53,3 km). Din dezideratul de a ține evidența populației evreiești, la 16 iunie 1825, a fost adoptată legea care prevedea eliberarea de pașapoarte evreilor[69].

Împăratul Nikolai I (1825-1855) s-a preocupat de „problema evreiască” cu un entuziasm și mai mare. În anul 1827, a fost adoptată *Legea privind serviciul militar al evreilor în natură și abolirea plății în bani*, care a zguduit întreaga comunitate evreiască din Imperiul Rus. La 16 august 1828, a fost adoptată *Legea privind interdicția pentru evrei de a fi aleși în funcții de stat*, menită să minimalizeze rolul evreilor în viața politică a Imperiului. La 14 octombrie 1830, a fost adoptată o nouă

[68] ТИХОНОВ, А. *Op. cit*., p. 136.
[69] П.Х.С.З.П.Е., № 123, P. 134-135, № 124, P. 135.

Lege cu privire la prevenirea unei false convertiri a iudeilor la creştinism[70], iar la 28 noiembrie 1830 – *Legea privind înlesnirile acordate evreilor din regiunea Basarabia*, care s-au convertit la creştinism.

La 26 februarie 1835, împăratul Nicolai I a dispus ca evreii care trăiesc în satele din Basarabia să nu mai fie siliți să plece la oraş[71]. În acelaşi an, a fost adoptată legea intitulată *Statutul Suprem privind Evreii* («Высочайщее Положение о Евреях»)[72], care a delimitat teritoriul Zonei Evreieşti, cu denumirea de *Zona de Reşedinţă Permanentă pentru Evrei* («Черта Постоянной Еврейской Оседлости»). Guberniile care au intrat inițial în Zona Evreiască au fost: Basarabia, Vilna, Vitebsk, Volânia, Grodno, Ekaterinoslav, Kiev, Kovno, Minsk, Movilău, Podolsk, Poltava, Taurida, Herson şi Cernigov, această lege rămânând în vigoare până la desființarea Zonei în anul 1917[73].

În contextul creşterii numărului de procese de judecată dintre populația băştinaşă şi evrei, la 27 noiembrie 1838, a fost introdus şi un jurământ special pentru evreii care trebuie să depună mărturii în instanțele de judecată[74]. Începând cu 7 ianuarie 1839, evreilor din Novorusia şi Basarabia li se permitea să fondeze târguşoare pe domeniile moşiereşti[75], după părerea legislatorilor, aceasta ar fi dus la o mai bună circulație a mărfurilor şi la îmbunătățirea schimburilor comerciale.

La 26 iunie 1844, este adoptată legea care reglementa distanța dintre clădirile sinagogilor şi hederelor şi lăcaşele de cult creştine. Legea adoptată de către Ministerul Învățământului Public la 13 noiembrie 1844 stipula supravegherea şcolilor evreieşti de către funcționarii de stat, numiți din evreime, aşa-zişii „evrei eruditi"[76]. În decembrie 1844, au fost desființate Kahal-urile[77], decizie ce a pus capăt autoadministrării şi autoorganizării evreieşti, făcând posibilă o asimilare mai uşoară şi mai rapidă a evreilor din Imperiul Rus.

La 11 februarie 1848, pentru limitarea portului tradițional evreiesc, a fost introdus un impozit adăugător de 5 ruble de argint, aplicat evreilor care intenționau să poarte în continuare *ermolka* (scufia tradițională evreiască), cu obligativitatea notificării Guvernatorului Basarabiei[78], iar la 1 ianuarie 1851 a fost aprobată *Legea privind interzicerea portului tradiţional evreiesc* „în totalitate şi pretutindeni"[79].

În anul 1855, la tronul Imperiului Rus accede împăratul Alexandru al II-lea (1855-1881), numit şi *Reformatorul*. Viziunile reformiste ale monarhului rus au in-

[70] П.Х.С.З.П.Е., № 153, P. 192. № 176, P. 227-228, № 220, P. 282.
[71] П.Х.С.З.П.Е., № 224, P. 286-287, № 300, P. 314-315.
[72] П.Х.С.З.П.Е., № 304, P. 359.
[73] ТИХОНОВ, А. *Op.cit,* p. 129-130.
[74] П.Х.С.З.П.Е., № 387, P. 465.
[75] П.Х.С.З.П.Е., № 385, P. 463.
[76] П.Х.С.З.П.Е., № 506, P. 576.
[77] П.Х.С.З.П.Е., № 510, P. 590-594.
[78] П.Х.С.З.П.Е., № 578, P. 683-684.
[79] П.Х.С.З.П.Е., № 615 , P. 725-726.№ 620 , P. 732-733, № 679, P. 794.

suflat anumite speranțe populației evreiești. Inițial, s-au remarcat anumite semnale privind încercările de ameliorare a legislației referitoare la populația evreiască, însă mari schimbări așa și nu au avut loc: în mare parte, legislația limitativă a rămas în vigoare, cu mici excepții.

Dintre inițiativele legislative separate pentru Basarabia, poate fi menționată cea de la 13 martie 1856, realizată după mai multe adresări privind scutirea de recrutare. În contextul operațiunilor militare din anii 1853-1856, agricultorii evrei din colonia agricolă Valea lui Vlad au primit o confirmare a scutirii de recrutare pentru o perioadă de 50 de ani. La 12 februarie 1865, evreilor le-a fost permis să-și schimbe numele de familie, odată ce se convertesc la creștinism[80]. Totodată, o altă lege permitea evreilor militari să-și atribuie familia nașului de botez.

Ulterior, în anul 1882, sub pretextul complotului împotriva împăratului și al participării evreilor la asasinarea ţarului Alexandru al II-lea, sunt introduse așa-numitele „Legi din Mai", sau „Legile temporare", din 3 mai 1882, inițiate de către împăratul Alexandru al III-lea. Potrivit acestora, evreilor le-a fost suspendat dreptul de a cumpăra imobile, de a lua localuri în arendă, iar crâșmele puteau fi ținute doar în casele proprii. Din 1883, evreilor li se interzice să ocupe funcția de polițist[81]. Din anul 1887, evreilor li se retrage dreptul de a se muta dintr-un sat în altul, din 1895 interzicându-se și arenda pământului în sate, iar rabinii își pierd dreptul de a părăsi Zona Evreiască. Începând cu anul 1899, meseriașii evrei care trăiau în afara Zonei Evreiești sunt impuși să-și vândă produsele lor manufacturiere doar în localitățile în care sunt domiciliați[82]. Tot din 1882, doctorii evrei nu pot să alcătuiască mai mult de 5% din numărul total de doctori, iar de la 1888, farmaciștii evrei nu mai sunt admiși la mobilizări, reducându-se și procentul evreilor care pot fi admiși la studii.

În concluzie, pe parcursul secolului al XIX-lea, au fost adoptate și implementate peste 100 de legi limitative față de populația evreiască, aceste legi, care reflectau viziunea, în mare parte antisemită, a ţarilor ruși, în consecință, au dus la înrăutățirea condițiilor vieții cotidiene și a activității economice a evreilor, precum și la pogromurile evreiești, declanșate în diferite gubernii, drept urmare evreii înființând organizații care stimulau emigrarea din Imperiul Rus în Palestina, în America sau în Argentina, dar și înrolarea în organizații sioniste, socialiste, politice și muncitorești.

3.2. Instituțiile administrative și confesionale

Un alt aspect al evoluției populației evreiești mereu l-a constituit viața comunitară, tradiție ce provenea din gradul înalt de religiozitate, dar și din cutuma evreilor apărută în perioada exilului și a migrațiilor frecvente. Instituția principală de autoadministrare a comunității evreiești a fost, inițial, *Hahamul* și *Rabinul*, ulterior

[80] П.Х.С.З.П.Е., № 945, P. 1027.
[81] П.Х.С.З.П.Е., P. 53.
[82] BOGDAN-DUICĂ, G. *Op. cit.*, p. 52.

– *Kahal*-ul[83] (לְהָק). Mai târziu, pe parcursul secolului al XIX-lea, acest organ capătă și atribuții judiciare, precum și funcții fiscale. În anul 1827, când serviciul militar alternativ a fost înlocuit cu recrutarea evreilor pentru serviciul militar în termen, Kahal-urile erau responsabile de întocmirea listelor recruților, dar și de procesul de recrutare propriu-zis. Odată cu formalizarea Zonei Evreiești în anul 1835, Kahal-urile *de facto* sunt restaurate în toate cele 15 gubernii ruse.

Regulamentul din 1835 a înscris în obligațiile rabinilor administrarea cărților metrice, oficierea căsătoriei, înmormântarea, circumcizia, atribuirea numelui nou-născuților – toate acestea trebuiau efectuate fie de un rabin, fie de către ajutorul său, însă numai în prezența celui dintâi[84]. Un moment de cotitură în evoluția vieții spirituale a evreilor din tot cuprinsul Imperiului Rus a fost introducerea funcției de *rabin de stat* („казенный раввин"). Conform legislației în vigoare, rabinul trebuia să depună un jurământ, textul acestuia reprezentând o îmbinare din formule sacrosancte și termeni birocratici[85].

La 19 octombrie 1859, se stipulau legislativ trei obligații de bază ale rabinului de stat[86]: religioasă, de evidență a registrelor metrice, polițienească și de avertisment. În contextul aceloraşi măsuri, la 26 iunie 1844, se stabilește că instituțiile religioase și educaționale de cult mozaic din Imperiul Rus trebuie să se afle la o distanță anumită de instituțiile de cult creștine. Potrivit acestei legi, o Sinagogă sau un Heder puteau să se afle pe aceeași parte a străzii cu bisericile creștine doar la o distanță de 100 de stânjeni (216 metri), iar pe străzi diferite – la 50 de stânjeni (108 metri). Totodată, toate instituțiile care nu corespundeau rigorilor stabilite trebuiau închise, această prevedere vizând și instituțiile educaționale și de cult din Basarabia[87].

Până la urmă, rolul Kahal-ului a decăzut, fiind transferat către Consiliile Spirituale ale comunităților evreiești, care erau constituite din rabin și alți enoriași, păstrând, în acest fel, autoadministrarea comunităților religioase.

O altă instituție importantă a constituit-o sinagoga, sau casa de rugăciuni, vizavi de care, la fel, exista o legislație specifică, ce prevederea solicitarea permisiunii de construcție sau de înființare a unei asemenea case de rugăciuni, acestea fiind limitate în număr în raport cu ponderea populației evreiești. În anii '90 ai secolului al XIX-lea, în Basarabia activau legal, în conformitate cu normele existente în Imperiul Rus, 179 de instituții ale cultului mozaic.

---

[83] *Kahal*-ul, ca formă de autoadministrare, apare inițial în Polonia în secolele XVI-XVIII, iar în Imperiul Rus va activa în perioada 1772-1844. Vezi: https://eleven.co.il/jews-of-russia/until-poland-partitions/11902/

[84] ЭЕЭ, http://www.eleven.co.il/?mode=article&id=13394&query=%D0%C0%C2%C8%CD.

[85] ANA, F. 6, inv. 5, d. 143, f. 15, 15 (verso).

[86] МЫШЪ, М. *Op. cit*., p. 79.

[87] ANA, F.6, inv. 5, d. 50, f. 6, 6 (verso).

În concluzie, instituțiile de autoadministrare și cele confesionale din Basarabia, pe parcursul secolului al XIX-lea, erau supuse unei legislații stricte, care stabilea modul de funcționare a acestora, în așa fel ca să fie supuse controlului autorităților locale. Totodată, din datele existente constatăm că populația evreiască nu totdeauna se conforma normelor existente.

3.2. Instituțiile educaționale

Învățământul în comunitatea evreiască a deținut permanent un loc important, sistemul educațional evreiesc având o istorie milenară. Natura sa religioasă a contribuit esențial la conservarea poporului evreiesc și la perpetuarea obiceiurilor și tradițiilor sale. În aceste instituții educaționale se studiau doar dogmele religiei evreiești, fără a include disciplinele laice. Acestea să împărțeau în trei nivele: Heder și Talmud-Tora, Eșiva, Beit Midraș.

În contextul eforturilor legislative de integrare a evreilor în societatea rusă, împăratul Nicolae I a readus în discuție subiectul educației laice pentru evrei, punând un accent aparte pe studierea limbii ruse, moment reflectat în Regulamentul din anul 1835[88]. Următoarea etapă în încercarea de desființare a sistemului educațional evreiesc a constituit-o deschiderea de către autoritățile ruse, în anul 1844, a *școlilor evreiești de stat* («еврейские казенные училища»), călăuzindu-se de exemplul Austriei și Prusiei. Comunitatea evreiască s-a opus cu vehemență transpunerii în viață a deciziei ministrului educației S. Uvarov din anul 1841 privind înființarea acestor școli, anume prin aceasta explicându-se implementarea ei cu o întârziere de 3 ani[89]. La 1 mai 1862, au fost deschise școlile evreiești meșteșugărești, care se bucurau de popularitate doar din partea maselor evreiești sărace, care nu-și puteau permite achitarea studiilor de o treaptă mai înaltă. Pe lângă disciplinele clasice și religioase, elevii studiau și discipline practice, precum fierăritul, tâmplăria etc[90].

Perioada marilor reforme ale împăratului Alexandru al II-lea, în special din anii 1864-1873, se caracterizează prin eforturile intense ale autorităților țariste de acordare limbii ruse a unui rol central în educația evreiască, în detrimentul altor limbi vorbite de evrei, dar și printr-o luptă ideologică dintre susținătorii și inamicii școlilor evreiești de stat. În anul 1882, în instituțiile elementare evreiești de stat din Basarabia studiau 124 de elevi, în instituțiile private – 264 de elevi, în școli mixte – 59 de elevi, formând un total, pentru cele trei trepte de studii, de 447 de elevi. Totodată, în școlile evreiești publice Talmud-Tora studiau 447 de elevi, iar în hedere – 955 de elevi.

În concluzie, către sfârșitul secolului al XIX-lea, conform calculelor din informațiile prezentate, în Basarabia funcționau circa 140 de Hedere, în care își făceau studiile peste 1800 de elevi.

---

[88] Евреи в Российской Империи XVIII-XIX веков. Сборник трудов еврейских историков, Москва 1995, с. 373.

[89] ЛОКШИН, А. *Op. cit.* p. 255.

[90] БРАМСОН, Л. К истории начального... *Op. cit.,.* p.53.

4. CAUZELE ȘI EFECTELE POLITICILOR RESTRICTIVE FAȚĂ DE EVREII DIN BASARABIA

4.1. Stimularea convertirii evreilor la creștinism

Problema convertirii religioase aproape că nu se regăsește în istoriografia din Republica Moldova, deși în Basarabia, ca și în tot Imperiul Rus, acest fenomen a avut loc atât în raport cu populația de origine iudaică, cât și cu cea de origine musulmană și creștină, fiind, la fel, reglementat printr-o legislație în continuă schimbare și înăsprire, dar și prin anumite facilități fiscale.

Legea din 20 aprilie 1811 stipula că evreii botezați vor fi scutiți pe viață de recrutarea în cadrul serviciului militar, însă copiii născuți în familiile celor botezați vor fi deja supuși recrutării conform regulilor generale[91]. Legea din 6 septembrie 1827 prevedea că evreii care vor dori să se convertească la creștinism de rit romano-catolic vor fi obligați să treacă ritualul respectiv doar în zilele de duminică și cu o publicitate cât mai mare, întru prevenirea unei false convertiri. Apariția acestei legi se datorează unei adresări din partea evreilor din Sankt-Petersburg, cu rugămintea de a li se permite trecerea la catolicism și luteranism[92].

În anul 1830, legislația cu privire la botezul evreilor din Basarabia este modificată prin decret imperial: „Din porunca Majestății Sale Împăratului, în Consiliul regional al Basarabiei s-a discutat ordinul din 29 decembrie 1830 din Senat, și anume propunerea ministrului justiției, consilierului secret și cavalerului Dimitrie Nikolaevici Bludov despre eliberarea de la plata dărilor a evreilor din regiunea Basarabia, care au trecut la religia creștină, reieșind din faptul că persoanele în cauză, până la această dată, din porunca cândva existentului Consiliu Suprem al Basarabiei, erau eliberați pentru totdeauna de plata dărilor (*податей*) și a impozitelor (*повинностей*), în baza legilor și obiceiurilor pământului moldovenesc (*земли молдавской*), de care se conduceau în regiunea Basarabia".

La 19 aprilie 1839, din nou se revine la problema convertirii la protestantism: noile indicații se dau cu privire la atestarea cunoștințelor evreilor care doresc să fie botezați, se insistă ca „atestarea" cunoștințelor în dogmele religiei creștine să se desfășoare în prezența a trei dintre cei mai respectați membri ai congregației în cauză, iar rezultatele acestei investigații să fie consemnate într-un proces-verbal, semnat de toți cei prezenți și înaintat Consistoriului local[93].

Unele studii relativ recente ne oferă o gamă și mai largă de detalii în privința terminologiei și a onomasticii legate de apostați, astfel cunoaștem că unii neofiți primeau numele de Botezatu[94] (caz mai răspândit în Moldova istorică), deseori apare

[91] П.Х.С.З.П.Е., № 35, p. 27.
[92] П.Х.С.З.П.Е., № 156, p. 209-210.
[93] П.Х.С.З.П.Е., № 398, p. 471-472.
[94] UNGUREANU, M.-R. *Op.cit.* p. 5-20.

în documentele de arhivă doar prenumele apostatului cu eticheta stigmatizantă de Vâkrest, în consecinţă, atestăm în onomastica contemporană numele de Vâhrest, iar o altă varietate întâlnită este numele Hristoforov.

Documentele de arhivă prezintă mai multe cazuri de convertire la creştinism a evreilor basarabeni pe parcursul secolului al XIX-lea, ca, de exemplu, cei 34 de evrei convertiţi în anul 1874[95], inclusiv informaţii privind acordarea acestora a unor înlesniri şi facilităţi, însă, până la urmă, acest fenomen nu a luat o amploare prea mare.

În concluzie, în pofida promovării pe parcursul secolului al XIX-lea a unor politici şi legi de stimulare a convertirii la creştinism a evreilor, susţinute de facilităţi financiare, în Basarabia acest fenomen nu a avut o răspândire largă.

4.2. Statutul evreilor în armata ţaristă

Încorporarea evreilor în armata ţaristă reprezintă un subiect nestudiat în istoriografia naţională. Reorganizarea armatei ruse şi edificarea acesteia ca o entitate nouă în cadrul Imperiului Rus a fost meritul personal al împăratului Nikolai I, militarizarea societăţii ruse pe timpul acestuia fiind adusă la cote maxime.

Din primele zile după urcarea sa la tron, era într-o euforie colosală de la ideea ce-i venise privind reformarea modului de trai al populaţiei evreieşti din Imperiu prin înrolarea în armată. Împăratul considera că încorporarea evreilor în armata rusească ar fi cea mai bună metodă de integrare şi „dizolvare" a evreilor în societatea rusă. Serviciul militar al evreilor alături de populaţia ortodoxă trebuia să asigure integrarea mult râvnită de monarhii ruşi, iar prin recrutarea obligatorie – o idee împărtăşită de ministrul Afacerilor Interne în 1826 – trebuia să fie anihilată identitatea distinctă a evreului rus[96].

La 26 august 1827, Nikolai I a dispus introducerea recrutării obligatorii a populaţiei evreieşti din Imperiu[97]. Această iniţiativă energică de integrare a evreilor în societatea rusă nu a cunoscut precedent în politica rusească nici până, nici după Nikolai I, tentativele Ekaterinei a II-a şi reformele liberale ale împăratului Alexandru I fiind, în această privinţă, acţiuni, cel puţin, sfioase din punct de vedere al impactului asupra evoluţiei populaţiei evreieşti. La 18 octombrie 1851, Senatul a audiat raportul ministrului Apărării din 26 septembrie 1851, în care s-a comunicat despre lipsa de impedimente pentru recrutarea evreilor din Basarabia conform principiilor generale. Astfel, recrutarea evreilor trebuia să înceapă odată cu etapa a 10-a de recrutare în regiunea vestică a Imperiului, numărul recruţilor fiind stabilit conform prevederilor din Ordinul împăratului[98].

În corespondenţa din 1853 se semnala despre inoportunitatea recrutării populaţiei Basarabiei în armată ţaristă, revenindu-se la acest subiect abia în anul 1860[99]. Cu referire la recrutarea din anul 1855, identificăm un act legislativ care suspendă re-

[95] ANA, F. 6, inv. 5, d. 115(a), f. 1-4.
[96] КЛИЕР, Дж. *Op.cit.* p. 94.
[97] ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. *Op. cit.* p. 207.
[98] **ПХСЗПЕ**, № 652, P. 759-760.
[99] ANA, F. 3, Inv. 2, d. 763, f. 5.

crutarea evreilor din Basarabia pentru acel an. În afară de Basarabia, de recrutare, în 1855, au fost scutiți locuitorii guberniilor Poltava, Cernigov, Harkov, Ekaterinoslav, Herson și Taurida[100].

În anul 1860, datorită implicării personale a contelui Stroganov, prin rezoluția Împăratului din 24 octombrie, evreii din Basarabia au fost eliberați de recrutarea în armată, prin egalarea lor, în acest sens, cu locuitorii nativi ai Basarabiei[101]. La 4 august 1861, Împăratul a dispus eliberarea evreilor basarabeni de serviciul militar până la soluționarea definitivă a chestiunii serviciului militar a populației din Basarabia[102].

În anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea, armată țaristă este supusă unor reforme esențiale, acestea reflectându-se și asupra populației evreiești. În anul 1874, a fost elaborat un nou Statut privind recrutarea militară. În cadrul discuțiilor privind acest nou Statut, s-a abordat și chestiunea evreiască, unii dintre membrii Comisiei expunându-se pentru garantarea evreilor a drepturilor egale cu ale populației autohtone. Acest lucru însă nu s-a întâmplat, noul Statut fiind chiar discriminatoriu față de evrei. Astfel, opțiunea emancipării evreilor a fost înlocuită cu marginalizarea lor, fiindu-le atribuit calificativul unui grup distinct și lipsit de încredere[103].

Pentru Basarabia, serviciul militar obligatoriu a fost introdus în anul 1874, însă din documentele Agenției Naționale a Arhivelor din Moldova aflăm că evreii basarabeni au fost recrutați și au participat la operațiunile militare din perioada războiului Crimeii (1853-1856), păstrându-se și lista nominală a participanților la război[104].

În ceea ce ține de eschivarea de la serviciul militar, potrivit datelor Ministerului de Interne, în anul 1875, în cadrul primei etape de recrutare, s-a remarcat o insuficiență a recruților în gubernia Podolsk - 64, Basarabia - 320, Volân - 247, Kiev - 178, Kovno - 169, Suval - 151. Motivul imposibilității recrutării numărului necesar de recruți-evrei a constat în starea fizică necorespunzătoare. Cât privește datele statistice, care indică numărul evreilor recrutați în armata țaristă, obținerea acestora este destul de dificilă, din cauza lipsei transparenței în procesul de recrutare din partea autorităților. Totuși, spre finele secolului al XIX-lea, statisticile anului 1888 pentru 5 gubernii din Zona Evreiască ne oferă o serie de date comparative pentru analiză, care ne permit să identificăm și procentul evreilor basarabeni recrutați. Numărul recruților evrei a constituit 21 721 de persoane, dintre care din gubernia Herson - 4919, din Basarabia - 3674, din Minsk - 5455, din Moghilev - 4097, din Vitebsk - 3576[105].

În concluzie, rerutarea evreilor din Basarabia în armata țaristă abia la sfârșitul secolului al XIX-lea a contribuit la conservarea evreilor basarabeni și la creșterea

[100] ПХСЗПЕ, № 652, P. 851.
[101] ANA, F. 3, Inv. 2, d. 763, f. 24.
[102] ANA, F. 3, Inv. 2, d. 763, f. 80.
[103] ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. *Op.cit.* p. 230.
[104] A.N.A, F. 6, inv. 5, d. 362, f. 1-32.
[105] ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. *Op.cit.,* p. 260.

exponențială a comunității evreiești. Faptul că serviciul militar a devenit obligatoriu pentru evreii din Basarabia abia în 1874, în virtutea caracterului său istoric, explică gradul mic, comparativ cu alte gubernii din Imperiul Rus, al mariajelor mixte și al evreilor botezați.

4.3. Cauzele şe consecințele pogromurilor antievreiești

Asasinarea țarului Alexandru la II-lea din 1 martie 1881 a servit drept pretext pentru o serie de pogromuri antievreiești, care au cuprins întreg Imperiul Rus. Istoriografia națională și internațională disponibilă nu a oferit niciodată o perspectivă clară asupra acestor evenimente desfășurate în Basarabia. Cuza principală a constat în existența unor „paralelisme legislative", care au dus, implicit, la agravarea „problemei evreiești", iar asasinarea țarului Alexandru al II-lea a servit ca un declanșator pentru pogromuri și pentru înăsprirea legislației referitoare la evrei.

Percepția istoriografică precum că pogromul de la Chișinău din 1903 reprezintă prima manifestare a violențelor antievreiești în Basarabia devine desuetă, datorită documentelor de arhivă inedite. Așadar, Basarabia a făcut parte din procesele violente care au cuprins Imperiul Rus la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Potrivit cercetătorului M. Aronson, au existat trei „valuri" de evenimente pogromiste în anul 1881, și anume: a) 15 - 26 aprilie; b) 26 aprilie - 10 mai și c) 30 iunie - 16 august. Violențele antievreiești care au avut loc în orașul Chișinău au făcut parte din primul val. Din documentul intitulat „Extras din protocolul investigațiilor poliției cu privire la violențele (*буйство*) mulțimii în piața nouă din Chișinău, 20 aprilie 1881" și semnat de procurorul A. Chernjavskij aflăm împrejurările în care s-au desfășurat aceste violențe de la declanșare – la escaladarea conflictului – începerea violențelor și până la curmarea acestora.

În Basarabia, ca, de altfel, și în toate celelalte gubernii, drept motiv pentru apariția violențelor a servit un banal conflict verbal din 19 aprilie 1881 din Piața Ovăzului (Овсянная Площадь), numită Piața Nouă, inițiat de un comentariu jignitor al negustorului evreu Duvid Gil'dner la adresa negustorilor Gejnih Mordkov Shvajm și Georgi Nikolaev Botezat, conflict consumat după o serie de replici reciproce[106]. La 20 aprilie, după ce Botezat a relatat despre acest caz, a intervenit polițistul Timofeev, care a cercetat situația respectivă. Evreii au blamat acțiunile lui Gil'dner, fiind de acord să-l pedepsească pentru comportamentul său incorect[107].

Tot la 19 aprilie, în aceeași perioadă de timp, lângă cârciuma evreului Mordka Librant, a avut loc un al doilea conflict, pornit de Serghei Vikuvin, care, în stare de ebrietate și cu paltonul rupt, insista ca stăpânul prăvăliei de pâine Jankel' Bronshtejn să-i plătească haina deteriorată după o scurtă cu încăierare[108]. Un al treilea conflict a

[106] RGIA. F. 821, inv. 9, dosar 125, fila 172, microfilm la CAHJP–HM2/19074.4.
[107] RGIA. F. 821, inv. 9, dosar 125, fila 172v, microfilm la CAHJP–HM2/19074.4.
[108] RGIA. F. 821, inv. 9, dosar 125, fila 172v,173, microfilm la CAHJP–HM2/19074.4.

avut loc dintre trei ruși și un evreu, lângă dugheana lui Piotr Kozlov, în apropiere de celelalte două cazuri și în aceeași perioadă de timp. Aici a avut loc o încăierare dintre protagoniști și câțiva martori evrei, aflați în zona conflictului[109]. În una din încăierări, cineva neidentificat din gloată a exclamat: „Eu am venit special din Elisavetovgrad, pentru ca să-i bat pe jidani, și în ziare scrie să-i batem pe jidani".

La 26 mai 1881, în ținutul Orhei, târgul Criuleni, a fost depistată o scrisoare, care, după cum s-a aflat ulterior, a fost redactată de către pisarul sătesc Nikolaj Bartash, de 19 ani, pentru a speria evreii din localitate, în care se informa că, din ordinul Împăratului, evreii trebuie să plece din Criuleni. Textul spunea: „Jidani, plecați din târgul Criuleni, de bunăvoie, în caz contrar, în data de 16 mai 1881, o să vă batem, la ora 3 de noapte"[110].

În anul 1882, când are loc cel de-al doilea val de pogromuri, Basarabia nu rămâne în afara acestor evenimente. Din Dosarul privind dezordinile antievreiești în Gubernia Basarabia, gestionat în perioada 5 mai 1882 - 21 septembrie 1882, aflăm că „la 30 aprilie, în târgul Leova, din ţinutul Ismail, au avut loc dezordini evreiești neînsemnate, curmate în aceeași zi"[111], tot atunci o situație similară fiind înregistrată în Noua Suliță din târgul Edineț[112]. Cea de-a treia situație se referă la colonia evreiască Dumbrăveni, din ținutul Soroca, unde, la invocarea dreptului „de a-i bate pe evrei din permisiunea miniștrilor", tentativa a fost curmată prin intervenția poliției[113]. Un ultim caz similar a avut loc la 16 septembrie 1882, în satul Hârtopul-Mic, soldat cu o încăierare nesemnificativă[114].

În concluzie, observăm că, deși în anii 1881-1882, în Basarabia au avut loc încăierări dintre populația creștină și cea evreiască, acestea nu s-au transformat în pogromuri de proporții. Totuși, valul de pogromuri care a cuprins Imperiul Rus, cauzat de politica antisemită și limitativă a țarismului față de evrei, a dus la intensificarea participării evreilor în mișcările sioniste și la emigrări în masă. Totodată, către sfârșitul secolului al XIX-lea, evreii basarabeni se includ în mișcările politice muncitorești, ceea ce, la fel, schimbă raporturile dintre populația evreiască și statul rus, modificând ireversibil caracterul și statutul acestora în Basarabia.

[109] RGIA. F. 821, inv. 9, dosar 125, fila 174, microfilm la CAHJP–HM2/19074.4.
[110] RGIA. F. 821, inv. 9, dosar 125, fila 177, microfilm la CAHJP–HM2/19074.4.
[111] RGIA. F. 1405, inv. 534, dosar 1244, fila 3, microfilm la CAHJP–HM2/9316. 8.
[112] RGIA. F. 1405, inv. 534, d.1244, fila 5, 5v, 6, microfilm la CAHJP–HM2/9316.8.
[113] RGIA. F. 1405, inv. 534, d.1244, fila 10, microfilm la CAHJP–HM2/9316. 8.
[114] Cf. RGIA. F. 1405, inv. 534, d.1244, fila 16, microfilm la CAHJP–HM2/9316. 8.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Istoriografia naţională şi internaţională nu a oferit până recent o analiză ştiinţifică completă a istoriei evreilor din Basarabia în secolul al XIX-lea. Studiile existente sunt fragmentare, adesea repetitive, iar cercetările detaliate asupra politicilor ţariste şi vieţii comunitare evreieşti lipsesc sau sunt tratate marginal.

1. Prin valorificarea documentelor inedite de arhivă şi analiza comparativă, cercetarea aduce o contribuţie esenţială la înţelegerea istoriei evreilor din Basarabia. Rezultatele oferă un cadru teoretic şi metodologic util pentru studierea istoriei etno-confesionale a regiunii şi pentru încadrarea acesteia în contextul politicilor imperiale ruseşti.

2. După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus în 1812, evreii din regiune au fost supuşi unui regim legislativ restrictiv, specific Zonei de Reşedinţă Evreiască. Aceste măsuri au influenţat profund viaţa religioasă, educaţională şi economică a comunităţii, modelând o identitate distinctă a „evreului basarabean".

3. Populaţia evreiască din Basarabia a înregistrat o creştere semnificativă pe parcursul secolului al XIX-lea, datorită sporului natural şi migraţiei. Comunităţile evreieşti s-au concentrat în special în nordul şi centrul regiunii, unde, în unele oraşe, evreii reprezentau peste jumătate din populaţie.

4. Desfiinţarea kahal-urilor şi impunerea unor reforme religioase şi educaţionale de către autorităţile ţariste nu au dus imediat la integrarea comunităţii evreieşti. Direcţiunile spirituale au continuat să joace un rol major în viaţa comunitară, perpetuând tradiţiile şi modul de organizare autonomă.

5. Educaţia evreiască tradiţională a dominat în Basarabia până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când s-a înregistrat o tranziţie lentă către învăţământul laic. Această transformare a reflectat tendinţele de integrare în societatea rusă, dar şi rezistenţa comunităţii la politicile de uniformizare culturală.

6. Convertirea la creştinism, promovată de stat prin politici de stimulare (scutiri de taxe, pământ, facilităţi sociale), nu a avut un impact major asupra comunităţii evreieşti. În schimb, au fost frecvente cazurile de convertire fictivă, ceea ce a dus la înăsprirea legislaţiei religioase.

7. Introducerea serviciului militar obligatoriu în Basarabia în anii '80 ai secolului al XIX-lea a fost percepută ca o ameninţare la adresa identităţii comunitare. Recrutarea a impus transformări culturale, lingvistice şi religioase, marcând începutul unui proces de integrare forţată şi accelerată.

8. Comparativ cu alte gubernii ale Imperiului Rus, modernizarea comunităţii evreieşti din Basarabia a început mai târziu, menţinându-se mult timp un stil de viaţă tradiţional, izolat şi autarhic. Acest decalaj a contribuit la menţinerea specificului local şi la o mai slabă integrare în structurile sociale imperiale.

9. Violenţele antievreieşti din anii 1881–1882 din Basarabia, deşi mai reduse ca amploare faţă de alte regiuni, reflectă climatul general antisemit al Imperiului Rus. Ele au anticipat pogromurile din 1903 şi 1905, iar lipsa intervenţiei autorităţilor a încurajat repetarea acestor manifestări.

Cercetarea istorică a demonstrat impactul semnificativ al politicilor ţarismului asupra populaţiei evreieşti din Basarabia. Din perspectiva acestui proces istoric şi urmare concluziilor formulate, se **recomandă:**

1. Continuarea cercetării aspectelor legate de activitatea economică a evreilor din Basarabia, cu accent pe coloniile agricole evreieşti;

2. Evaluarea potenţialului documentar şi arhivistic în privinţa convertirilor religioase şi a serviciului militar în armata ţaristă;

3. Explorarea oportunităţii studierii populaţiei evreieşti în primii ani ai secolului al XX-lea.

BIBLIOGRAFIE

1. ANA, Fondul 2, *Cancelaria guvernatorului Basarabiei*, inv. 1, d. 1199.

2. ANA, F. 3, *Consiliul Regional al Basarabiei*, inv. 2, d. 86, d. 244, d. 393, d. 763.

3. ANA, F. 6, *Administraţia Guberniei Basarabia,* inv. 1, d. 1118, d. 1170, inv. 4, d. 188, inv. 5, d. 49, d. 50, d. 109, d. 111, d. 115, d. 115a, d. 119, d. 134, d. 135, d. 141, d. 143, d. 150, d.151, d. 207, d. 208, d. 209, d. 232, d. 362, d. 459, d.1160, inv. 6, d. 375, inv. 8, d. 207, d. 1006, d. 1013, d. 1204, d. 1205, d. 1267, d. 1307, d. 1308, d. 1310.

4. ANA, F. 75, *Duma orăşenească din Chişinău*, inv. 1, d. 17, d. 24, d. 34, d. 78, d. 80, d. 84, d. 94, d. 96.

5. ANA, F. 151, *Comitetul de Statistică a Guberniei Basarabia,* inv.1, d. 93.

6. ANA, F. 1393, inv.1, d. 15.

7. RGIA. F. 821, inv. 9, d. 125, microfilm la CAHJP–HM2/19074.4.

8. RGIA, F. 821, inv. 9, d. 180, microfilm la CAHJP –HM2/9074.2.

9. RGIA. F. 1405, inv. 534, d. 1244, microfilm la CAHJP–HM2/9316. 8.

10. ARBURE, Z. *Basarabia în secolul XIX*. Chişinău: Ed. Litera, 2001.

11. BOGDAN-DUICĂ, G. *Românii şi Ovreii*. Bucureşti: Tipografia Românească, 1913.

12. BOGA, L. *Populaţia (etnografie şi statistică)*. Chişinău f. e., 1922.

13. BOLDUR, A. *Istoria Basarabiei*. Bucureşti: Ed. Victor Frunză, 1992. ISBN: 5858860273.

14. CANTEMIR, D. *Descrierea Moldovei.* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România. 1973, 371 p.

15. Cartea românească de învăţătură (1646). Bucureşti: Ed. ARPR, 1967.

16. CIOBANU, Ş. *Basarabia: Populaţia, Istoria*, *Cultura*. Chişinău: Ed. Ştiinţa, 1992.

17. CIOBANU, Ş. *Chişinăul*. Editura Comisiunii monumentelor istorice, secţiunea Basarabia, Chişinău, 1925.

18. CORNEA, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei sub ocupaţia ţaristă (1812-1917).* Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I", 2019, 185 p.

19. COTTER, M. *6 secole de convieţuire din istoria comunităţilor evreieşti din România*. Bucureşti: Hasefer, 1997.

20. IORGA, N. *Evreii în ţerile noastre.* Bucureşti: Librăriile SOCEC, 1913.

21. GODO, E. *Convertirea religioasă*. Bucureşti: Ed. Anastasia, 2002.

22. GUMENÂI, I. Numărul populaţiei evreieşti şi repartizarea acesteia în mediul rural şi urban din Basarabia (1812-1861). In: *Tyragetia (Serie Nouă)*, 2(18) 2009, p. 179-183.

23. GUMENÂI, I. Istoriografia rusă din secolul al XIX - începutul secolului XX cu privire la evreii din Rusia şi Basarabia. Unele consideraţii. In: *Materialele Conferinţei Istoriografie si politică în estul şi vestul spaţiului românesc.* 2009, Chişinău.

24. GUMENÂI, I. *Comunităţie romano-catolice, protestante şi lipoveneşti din Basarabia în secolul al XIX-lea.* Chişinău: Lexon-Prim, 2016. p. 41.

25. Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România, p. II/2, Bucureşti: Hasefer, 1990.

26. JALEA, I. *Basarabia: Descrierea, Istoria, Unirea*, Chişinău: Editura Logos, 1991.

27. NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. Editura Cartea Moldovenească, Chişinău, 1991.

28. KAUFMAN, J., BERKOVITZ, J. *Evreii în Revoluţia română din 1848*. Bucureşti.

29. NEUMANN,V. *Tentaţia lui homo europeus. Geneza ideilor moderne în Europa Centrală şi de Sud-Est*. ed. a 3-a revăzută. Bucureşti: Ed. Polirom, 2006. ISBN: 973-44-0008-8

30. OIŞTEANU, A. *Imaginea evreului în cultura română: studiu de imagologie în context est-central European*, Bucureşti: Ed. Humanitas, 2001. ISBN: 978-973-46-2562-8.

31. POŞTARENCU, D. Componenţa etnică şi nivelul de instruire al populaţiei urbane din Basarabia. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, Nr. 3, Chişinău, 2004, p. 53.

32. ROITMAN, A. Evreii basarabeni la mijlocul secolului al XIX-lea: între tradiţie şi reformare. In: *Comunităţi Etnice şi Diaspora în timp şi spaţiu*, 1 octombrie 2019, Chişinău. Chişinău: Tipografia Biotehdesign, 2019, pp. 171-172.

33. ROITMAN, A. Unele consideraţii privind populaţia evreiască din oraşul Chişinău (1774 – 1851). In: *Identităţile Chişinăului*, vol. 2, Chişinău, 2015.

34. ROITMAN, A. Evreii din Basarabia şi armata ţaristă: Studiu introductiv. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Umanistice)*, 2015, nr. 4(84), p. 105-109.

35. ROITMAN, A. Violenţele (anti)evreieşti din Basarabia în anii 1881-1882. In: *Archiva Moldaviae*, volumul VIII, 2016, p.51-68.

36. ROITMAN, A. Evoluţia instituţiilor educaţionale evreieşti din Imperiul Rus. Cazul Basarabiei. In: *Intelectualitatea română între ideologie, libertate academică şi naţionalism*, Chişinău 2023, p. 27-36.

37. SCHWARTZFELD, E. *Din istoria evreilor. Împopularea, reîmpopularea şi intemeierea tîrgurilor şi a tîrguşoarelor în Moldova.* Bucureşti: Uniunea Evreilor Pămînteni. 1914.

38. TOMULEŢ, V. Burghezia evreiască din Basarabia sub raport îndeletnicitar (în baza datelor statistice inedite din 1858) În: *Analele* Ştiinţifice *ale Universităţii de Stat din Moldova*. Seria „Ştiinţe socioumane", Chişinău, 1998.

39. TOMULEŢ, V. Evreii în structura etnică a burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1812-1868). În *Tyragetia*. Serie nouă, 2007, nr. 2(16), pp. 45-56.

40. UNGUREANU, M. *Convertire și integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne*. Iași, 2004. ISBN: 973-703-051-6.

41. URUSOV, S. *Însemnările unui guvernator*. *Chișinău 1903–1904*. Chișinău: Editura Cartier, 2019. ISBN: 978-9975-86-361-2.

42. VOLKOGONOV, D. *Lenin: o nouă biografie.* Bucureşti: Ed. Orizonturi, 1994. ISBN: 973-9154-99-9.

43. ARONSON, M. *Troubled Waters: Origins of the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia*. University of Pittsburgh Press, 1990. ISBN: 978-0822985259.

44. BUCKSER, A, GLAZIER, S. *The anthropology of religious conversion*, New York: Rowman & Littlefield publishers, inc., 2003. ISBN: 978058543054.

45. BRUSTEIN, W. *Roots of Hate. Anti-Semitis in Europe before the Holocaust*. USA: Cambridge University press, 2003. ISBN: 9780521774789.

46. FINN, J. *Sephardim, or the History of the Jews in Spain and Portugal*. London, 1841.

47. FREEDMAN, H. *Britain's Jews: Confidence. Maturity. Anxiety*. Bloomsbury Continuum, 2022. ISBN: 978-1472987259.

48. GERBER, J. *Jews of Spain: A History of the Sephardic Experience*, New York: The Free Press, 1992. ISBN: 978-002911573.

49. HABER, E. *Jews and Revolution in nineteenth-century Russia*. Cambridge University Press, 1995. ISBN: 9780511628689.

50. HAYMAN, P. *The Jews of Modern France*. University of California Press. 1998. ISBN: 978-0520209251.

51. HAUMANN, H. *A history of East European Jews*. Budapest-New York: CEU PRESS, 2002. ISBN: 9639241261.

52. JOHNSON, P. *A History of the Jews*. Harper & Row, 1987. ISBN: 9780060156985.

53. JUDGE, E. *Easter in Kishinev: Anatomy of a Pogrom*. New York and London: New York University Press, 1992. ISBN: 978-0814742235.

54. KAPLAN, M. *Jewish Daily Life in Germany*. *1618-1945*. Oxford: University Press, 2005. ISBN: 9780195171648.

55. KLIER, J. *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-1882*. Cambridge University Press, 2011. ISBN: 978-0521895484.

56. LEVITATS, I. *The Jewish Community in Russia 1772-1844*. New York, Columbia University Press, 1943.

57. LEVY, A. *The Jews of the Ottoman Empire*. Darwin Press, Princeton, 1994. ISBN: 9780878500901.

58. LEVENTHAL, M., GOLDSTEIN, R. *Jews in Britain*. Bloomsbury Publishing Plc, London, 2013. ISBN: 9780747812302.

59. MENDHES-FLORH, P., REINHARZ, J. *The Jew in the Modern World: A Documentary History*. Oxford University Press, 1995. ISBN: 9780195074536.

60. MILLER, A. *The Romanov Empire and Nationalism: essays in the methodology of historical research*. Budapest-New York: CEU Press, 2008. ISBN: 978-9639776197.

61. NATHANS, B. *Beyond the Pale. The Jewish Encounter with late Imperial Russia*. University of California Press. 2002. ISBN: 978-0520208308.

62. Persecution of the Jews in Russia 1881. (Reprinted from the "Times" with Map and Appendix), Spottiswoode & Co. New-Street Square London, 1882.

63. RAISIN, J. *The Haskala Movement in Russia*. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1913.

64. ROITMAN, A**.** The process of Conversion of the Jewish population of Bessarabia, into Christian from Mosaic religion, in the XIXth century. In: *Ethno-Confessional realities in the Romanian Area: Historical Perspectives (XVIII-XX Centuries)*, Ed. IERS, Oradea, 2011. p. 277-291.

65. АТАМУКАС, С. *Евреи в Литве XIV-XX века*, Изд. «Акционерное общество Литуанас», Вильнюс, 1990. ISBN: 9785899570087.

66. АФАНАСЬЕВ-ЧУЖБИНСКИЙ, А. *Поездка в Южную Россию. Очерки Днестра.* СПб.: [Тип. Мор. мин-ва], 1861-1863. Ч.2: 1863. [2], 438.

67. БАРТАЛЬ, И. *От общины к нации: Евреи Восточной Европы в 1772–1881 гг*. Москва: Библиотека Юдаика, 2007. ISBN 978-5-932732350.

68. БЕРГ, Л. *«Бессарабия». Страна – Люди – Хозяйство*. Кишинев: Изд. „Штиинца", 1993. ISBN: 5-362-01035-2.

69. БРАМСОН, Л. К истории начального образования евреев *в* России. СПб., 1896.

70. ВИГЕЛЬ, Ф. *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии (октябрь 1823)*, Изд. «Университетская типография Страстной Бульваръ», Москва, 1829.

71. ГЕРЦ, Ф. Школьное образование *у* русских евреев. Петербург., 1914.

72. ДУБНОВ, Ш. *Всемирная история еврейского народа,* Москва: «Гешарим». 2003.

73. ЗАЩУКЪ, А. *Матеріалы для географіи и статистики Россіи, Бессарабская область*, СПб, 1862.

74. КЕЛЬСИЕВ, В. *Путешествие по Галичине и Молдавии*, Изд. «Типография Литвак В. Р.», СПб, 1862.

75. КЛИЕР, Д. *Россия собирает своих евреев. Происхождение еврейского вопроса в России:1772-1825.*Москва:Мосты Культуры/Гешарим, 2000. ISBN 5-93273-023-4.

76. КОПАНСКИЙ, Я. *Благотворительные организации евреев Бессарабии в межвоенный период 1918-1940 гг.* Кишинев: „Pontos", 2002.

77. КОРН И. *Облик бессарабского еврейства*. Израиль: «Бейт Бессарабия», 2002.

78. ЛЕВАНДА, В. *Полный Хронологический Сборник Законов и положений касающихся евреев, от Уложения Царя Алексея Михайловича до настоящего времени, от 1619 до 1873. Извлечение из Полных Собраний Законов Российской Империи*. СПб., 1874.

79. ЛЕРНЕР, О. *Евреи в Новороссийском крае*. Типография Левинсона, Одесса, 1901.

80. МЫШЪ, М. Руководство *к* Русским Законам *о* Евреяхъ, Изд. «Типография И. Бенке», 1914.

81. ПИЛАТ, И. *Из истории еврейства Молдовы*, Кишинев: Изд. «Картя Молдовеняскэ», 1990.

82. ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. Евреи в русской армии (1827-1914). В: *Новое литературное обозрение*, Москва, 2003. ISBN: 5-86793-202-8.

83. РАШИН, А. *Население России за 100 лет (1811 - 1913)*. б. и., Москва, 1956.

84. СВИНЬИН, П. Описание Бессарабской области, в 1816 году. В: *Записки Одесского общества истории и древностей*. Т.6. Одесса, 1867, с. 175-323.

85. СКАЛЬКОВСКИЙ, А. *Опыт статистического описания Новороссийского края*. Ч. I. География, этнография и народонаселение Новороссийского края. Одесса: Тип. Нитче, 1850.

86. СУКЕННИКОВ, М., *Кишинев*. Berlin, Ed. Charlottenburg 2-Russiche Verlag, 1903.

87. СУМАРОКОВ, П. *Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году. С историческим и топографическим описанием всех тех мест*. Москва: Университетской типографии, у Ридигера и Клаудия, 1800. — [8], 238 с.

88. СЛУЦКИЙ, М. *В скорбные дни: Кишинёвский погром 1903 года.* Кишинёв: Тип. М. Авербуха, 1930. 119 с.; 2-е издание: В скорбные дни. Кишинёвский погром 1903 года. СПб. Нестор-История, Москва, 2019. ISBN 978-5-4469-1551-4.

89. ТИХОНОВ, А. Католики, мусульмане *и* иудеи Российской Империи *в* последней четверти *XVIII* – начале *XX в.*, СПб: Изд-во С.-Петербургского Университета, 2007. ISBN: 978-5-288-04293-5.

90. ТРОИЦКИЙ, И. *Евреи в русской школе. Книга о русском еврействе: От 1860-х годов до революции 1917 года*. Нью-Йорк, 1960.

91. УРУСОВ, С. Записки губернатора. Кишинев: Изд. „Litera", 2005. ISBN: 9789975740685.

92. ШМИДТ, А. *Материалы для военной географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Херсонская губерния.* Ч. 1. Составитель Генерального штаба подполковник А. Шмидт. СПб., 1863. 632 с.

93. ФЛИСФИШ, Э. *Кантонисты*. Effect Publishing. Tel-Aviv. 1980.

ADNOTARE

Roitman Alexandr, Evreii din Basarabia în politica imperială rusă în secolul al XIX-lea, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2025.

Structura tezei: Adnotare, lista abrevierilor, introducere, 4 capitole, divizate în subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 212 de titluri, 11 anexe, 150 de pagini de text de bază (până la Bibliografie), rezultatele obținute sunt publicate într-o monografie și 10 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Zona Evreiască, evrei, Basarabia, Imperiul Rus, convertire religioasă, serviciul militar, kahal, rabin, sinagogă, heder, cantonişti, botez, pogrom.

Domeniul de studiu: specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade).

Scopul cercetării: Scopul de bază al prezentei teze de doctor îl constituie studierea evoluției comunității evreiești din Basarabia în perioada țaristă și analiza dezvoltării acesteia pe teritoriul dintre Nistru și Prut, prin elucidarea și aprofundarea aspectelor legate de cadrul juridico-coercitiv aparte, cu conexiuni la cel social, statistic, educațional, spiritual, caritativ.

Obiectivele cercetării: Pentru a atinge scopul menționat, au fost trasate următoarele obiective: cercetarea istoriografiei problemei (izvoare, surse, narative și arhivistice); analiza consemnărilor privind evreii în spațiul românesc; prezentarea statisticilor de populație și studierea evoluției demografice a populației evreiești din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea; analiza legislației din Imperiul Rus aplicate față de evrei pe parcursul secolului al XIX-lea, în special, în Basarabia; elucidarea particularităților vieții interne a evreilor din Basarabia și a rolului comunității ca entitate religioasă și juridică; studierea vieții comunitare, a rigorilor de funcționare a instituțiilor de cult și a sistemului educațional evreiesc în Imperiul Rus; identificarea aspectelor legate de serviciul militar al evreilor în armata țaristă; identificarea pretextelor și cauzelor ce au dus la pogromurile antievreiești și consecințelor acestora.

Noutatea și originalitatea științifică: Se manifestă în analiza unui număr semnificativ de documente de arhivă, care nu au fost studiate anterior și în prezentarea, pentru prima dată în istoriografie, a istoriei comunității evreilor din Basarabia secolului al XIX-lea în limba română.

Rezultatele obținute, problema științifică rezolvată: Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante constă în elucidarea unor aspecte ale istoriei evreilor din Basarabia în perioada țaristă, necunoscute anterior, fapt ce oferă un cadru conceptual pentru clarificarea evoluției populației evreiești și rolul acesteia în Basarabia secolului al XIX-lea, ce servește ca suport științific și metodologic în studierea istoriei confesionale a Basarabiei.

Semnificația teoretică: Constă într-o abordare inedită ce deschide o perspectivă nouă în cercetarea subiectului istoriei comunității evreilor, ca parte componentă a istoriei etno-confesionale a Basarabiei sub dominație țaristă în secolul al XIX-lea.

Valoarea aplicativă: Rezultatele cercetării pot servi drept suport teoretic și material de referință pentru o disciplină academică sau un curs universitar întitulat „Istoria evreilor din Basarabia".

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele teoretice și practice au fost aprobate prin elaborarea și publicarea unei monografii privind istoria evreilor, a 10 studii și articole științifice, care au fost prezentate, în Republica Moldova și peste hotare, sub formă de comunicări, inclusiv plenare, la peste 30 de conferințe naționale și internaționale.

ANNOTATION

Roitman Alexandr, Jews from Bessarabia in Russian Empire Policies during XIXth Century, PhD thesis in history, Chișinău, 2025.

Thesis structure: Annotation, list of abbreviations, introduction, four chapters divided into sections, general conclusions and recommendations, a bibliography consisting of 212 titles, 11 annexes, 150 pages of main text (excluding Bibliography), the results obtained are published in 10 academic papers.

Keywords: Pale of Settlement, Jews, Bessarabia, Russian Empire, religious conversion, military service, kahal, rabbi, synagogue, heder, cantonists, baptism, pogrom.

Field of study: specialty 611.02 – History of Romanians (by periods).

The aim of the thesis: The main aim of this doctoral thesis is to study the evolution of the Jewish community in Bessarabia during the Tsarist period and to present an analysis of its development in the territory between the Dniester and the Prut rivers, by clarifying and deepening the aspects related to the unique legal-coercive framework, with connections to the social, statistical, educational, spiritual, and charitable spheres.

The objectives of the thesis: To achieve the aforementioned goal, the following objectives were outlined: researching the historiography of the issue (sources, materials, narratives, and archival documents); analyzing records regarding Jews in the Romanian space; presenting population statistics and studying the demographic evolution of the Jewish population in Bessarabia throughout the 19th century; analyzing the legislation of the Russian Empire applied to Jews during the 19th century, especially in Bessarabia; elucidating the particularities of the internal life of Jews in Bessarabia and the role of the community as a religious and legal entity; studying community life, the rules governing the functioning of religious institutions and the Jewish educational system in the Russian Empire; identifying aspects related to the military service of Jews in the Tsarist army; identifying the pretexts and causes that led to the anti-Jewish pogroms and their consequences.

Scientific novelty and originality: Is expressed through the study of a significant number of unpublished documents, presenting for the first time in historiography the history of the Jews in Bessarabia in Romanian language.

Results obtained, scientific problem addressed: The result obtained, which contributes to solving an important scientific problem, consists in the elucidation of certain previously unknown aspects of the history of Jews in Bessarabia during the Tsarist period. This provides a conceptual framework for clarifying the evolution of the Jewish population and its role in 19th-century Bessarabia, serving as a scientific and methodological foundation for the study of the confessional history of Bessarabia.

Theoretical significance: Consists of an original approach that opens a new perspective in the research of the history of the Jewish community, as an integral part of the ethno-confessional history of Bessarabia under Tsarist rule in the 19th century.

Applied value: The research results can serve as a theoretical foundation and reference material for an academic discipline or a university course entitled "History of the Jews in Bessarabia".

Implementation of scientific results: Theoretical and practical results were approved by publishing of 1 book, 10 studies, scientific articles both in the Republic of Moldova and abroad in the form of research papers at over 30 national and international conferences.

АННОТАЦИЯ

Ройтман Александр, Бессарабские евреи в политике Российской Империи в XIX веке, докторская диссертация по истории, Кишинев, 2025.

Структура диссертации: Аннотация, список сокращений, введение, 4 главы, разделенные на параграфы, общие выводы и рекомендации; библиография из 212 наименований, 11 приложений, 150 страниц основного текста, результаты опубликованы в 10 научных статьях.

Ключевые слова: Черта Оседлости, евреи, Бессарабия, Российская Империя, религиозное обращение, военная служба, кагал, раввин, синагога, хедер, кантонисты, крещение, погром.

Область научного исследования: специальность 611.02 – История румын (по периодам).

Цель исследования: Основная цель данной докторской диссертации состоит в изучении эволюции еврейской общины в Бессарабии в царский период и реализация анализа её развития на территории между Днестром и Прутом, путем разъяснения и детального рассмотрения аспектов, связанных со особенной юридически-принудительной системой включая социальную, статистическую, образовательную, духовную и благотворительную сферы еврейского существования.

Задачи исследования: Для достижения вышеупомянутой цели были поставлены следующие задачи: исследование историографии вопроса (источники, материалы, нарративные источники и архивные документы); анализ упоминаний о евреях в румынском пространстве; представление статистики населения и изучение демографической эволюции еврейского населения Бессарабии в течение XIX века; анализ законодательства Российской империи, применяемого к евреям на протяжении XIX века, особенно в Бессарабии; выявление особенностей внутренней жизни евреев в Бессарабии и роли общины как религиозной и юридической структуры; изучение общинной жизни, правил функционирования культовых учреждений и еврейской образовательной системы в Российской империи; выявление аспектов, связанных с военной службой евреев в царской армии; выявление предлогов и причин, приведших к антисемитским погромам, а также их последствий.

Научная новизна и оригинальность: Она выражается в изучении значительного числа неопубликованных документов, представляя впервые в историографии историю евреев в Бессарабии на румынском языке.

Полученные результаты и решенная научная задача: Полученный результат, способствующий решению важной научной проблемы, заключается в выяснении ранее неизвестных аспектов истории евреев Бессарабии в царский период. Это предоставляет концептуальную основу для прояснения эволюции еврейского населения и его роли в Бессарабии XIX века, служа научной и методологической опорой для изучения конфессиональной истории Бессарабии.

Теоретическая значимость: Заключается в оригинальном подходе, открывающим новую перспективу в исследовании истории еврейской общины как неотъемлемой части этноконфессиональной истории Бессарабии под царским влиянием в XIX веке.

Прикладное значение: Результаты исследования могут служить теоретической основой и справочным материалом для академической дисциплины или университетского курса «История евреев Бессарабии».

Внедрение научных результатов: теоретические и практические результаты подтверждены публикациями: 1 монографической работой, 10 исследованиями и научных статей, которые были опубликованы в Республике Молдова и за рубежом, а также докладами, в том числе пленарных, представленных на более чем 30-ти национальных и международных конференциях.

ROITMAN, ALEXANDR

EVREII DIN BASARABIA ÎN POLITICA IMPERIALĂ RUSĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

SPECIALITATEA 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 5.05.2025
Hârtie ofset 80 gr.
Coli de tipar: 4,37

Formatul hârtiei 60x84 1/8
Tiraj 40 ex.
Comanda nr. 55
